

ילקוט מדרשים וענינים

על סיפור נס חנוכה

סיפור נס חנוכה

בית המקדש השני נבנה על ידי כורש, מלך פרס, ועמד על תילו ארבע מאות ועשרים שנה. לאחר בנין בית המקדש, המשיכה פרס לשלוט על העולם במשך שלושים וארבע שנים, עד שעבר השלטון למלכות יון.

היוונים, צאצאי יפת, היו מקור החכמה של אומות העולם. גדולי הפילוסופים כאריסטו וחבריו נמנו עם בני יוון. לשונם נחשבה ללשון היפה ביותר מבין לשונות הגויים, וכתבם נחשב לכתב היפה ביותר לאחר כתב לשון הקודש. למרות חכמתם של היוונים, הם עבדו עבודה זרה והאמינו בקיומם של אלים שונים, שאותם ציירו בדמות אדם.

גוף האדם זכה אצלם להערצה רבה. הם העריצו את יופי הגוף, את הכח ואת הגבורה. הם הקימו איצטדיונים רבים ברחבי יוון, בהם התחרו בני אדם במשחקי גבורה. משחקים אלו, התקיימו לכבוד האלים ונפתחו בטקסי הקרבת קרבנות. לפי אמונתם, מי שיפגין את כוחו ואת גבורת גופו באופן הטוב ביותר ימצא חן בעיני האלים.

אלכסנדר מוקדון

בקצה ממלכת יון שכנה מקדוניה. מקדוניה, היתה ממלכה קטנה בפני עצמה, אולם דמתה ליוון בשפתה ובאופיה התרבותי. על ממלכת מקדוניה שלט פיליפוס. הוא שאף לאחד את ארצו עם יוון ולהסיר בכוחות משותפים את עול פרס מעל צווארן של שתי הממלכות.

פיליפוס אימן צבא מובחר, ובעזרתו הצליח להשתלט על ממלכת יון כולה. מעתה, היו ממלכות יון ומקדוניה לממלכה אחת מאוחדת. פיליפוס לא זכה לראות בהתגשמות חזונו להלחם בפרס, שכן אחד מעוזריו התנקש בחייו.

בנו, אלכסנדר מוקדון, היה בן תשע עשרה שנה כשהומלך תחת אביו, אולם כבר אז היו כוחו וגבורתו לשם דבר. מראהו הצביע על

ייחודו ועל גבורתו. שערותיו כשערות הארי, עיניו גדולות ושונות זו מזו בצבען - האחת שחורה והשניה תכולה. שיניו מחודדות וקולו כקול השור. בטרם עלה על כס המלוכה, למד את יסודות החכמה מאריסטו הפילוסוף. הלה לימדו את שבע החכמות שטבע הבורא בעולמו.

אלכסנדר היה לוחם ללא חת, אולם התייחס בהגינות לבני עמו, וממילא היה נערץ על ידם. הוא הצטיין בטכסיסי מלחמה ובאומץ לב ויצא למלחמות עוד בחיי פיליפוס אביו, למרות היותו נער רך בשנים.

מיד כשהומלך על ממלכת יון המאוחדת, יצא להגשים את חזונו של אביו: להסיר את עול מלכות פרס מעל ארצו. אלכסנדר יצא למלחמה בלתי שקולה. שכן צבא דריווש, מלך פרס היה גדול פי כמה מצבאו של אלכסנדר הצעיר. אך אלכסנדר הצליח לנצח את צבא דריווש ולהסיר את עולו מעל צווארו.

עתה התפנה לכבוש את כל הממלכות שנותרו נאמנות לדריווש, ואט אט התקדם לכיבוש העולם העתיק כולו. הוא השליט את מרותו בארצות הכבושות והקדיש תשומת לב מרובה להנחלת החכמות לכל הגויים והממלכות.

כשרצה אלכסנדר לכבוש את העיר צור שהיתה מבוצרת בחומה עבה, לא עלה בידו לכבשה. הוא פנה אל הכהן הגדול שבירושלים וביקש שיצא לעזרתו - ישלח לו חיל לעזרה ויספק מזון לצבאו. אולם עם ישראל סירב לבקשתו, כיוון שבתקופת חורבן בית המקדש הראשון נענש צדקיהו המלך על שמרד במלך בבל.

הכותים שבשומרון, ששנאו את ישראל, מיהרו לנצל מאורע זה לטובתם. הם באו לפני אלכסנדר וליבו את זעמו כנגד היהודים: "היהודים אינם מוכנים להגיש לך עזרה, הם מורדים בך ונאמנים למלך פרס, אויבך. יתר על כן, בירושלים יש מקדש, שהיהודים אינם מאפשרים להיכנס אליו לכל אשר ערלה בבשרו". לאחר שבעה חודשים שבהם עסק אלכסנדר בכיבוש העיר צור, החליט לעלות על ירושלים ולהחריבה.

השמועה על אודות תכניותיו הגיעה לארץ ישראל. בירושלים היה אבל גדול, בכי, צום ומספד, ובבית המקדש נישאו תפילות ונזבחו זבחים להצלת עם ישראל מידו של הכובש. בתקופה זו היה מנהיגם הרוחני של היהודים שמעון הצדיק, הכהן הגדול.

כשהתקרב אלכסנדר לירושלים, יצא שמעון הצדיק לבוש בשמונת בגדי כהונה גדולה בראש נכבדי ישראל, ולפניהם צעדו אלף פרחי כהונה נושאי לפידים. משלחת זו פנתה לקדם את אלכסנדר ולהכריז על נאמנותם של ישראל אליו.

לילה שלם צעדו המחנות זה לעבר זה, וכשעלה עמוד השחר, נפגשו. כשהבחין אלכסנדר בשמעון הצדיק, אירע דבר פלא: הכובש האדיר ירד ממרכבתו והשתחוה לפני שמעון הצדיק, רבם של היהודים.

"מה הינך עושה? כיצד הינך משתחוה לפני יהודי?" נזעקו שריו של אלכסנדר.

הסביר להם אלכסנדר: "דעו לכם, שדמות דיוקנו של יהודי זה מהלכת לפני ונלחמת את מלחמותי, כך שזכותו עמדה לי לכבוש את כל הממלכות שכבשתי". אלכסנדר מיהר לפנות אל שמעון הצדיק ולברר את מטרת צאתו לקראתו.

השיב לו שמעון הצדיק: "מלך נכבד, סבורים אנו כי הכותים הוליכו אותך שולל. בירושלים, יש בית שבו מתפללים תמיד להצלחתך ולשלום מלכותך. עתה מנסים הכותים להסיתך להחריבו. לו ידעת את טיבו של בית קדוש זה, לא היה עולה על דעתך לפגוע בו".

אלכסנדר נסוג מתכניתו להחריב את ירושלים ואת בית המקדש. הוא מסר את הכותים בידם של היהודים לעשות בהם כטוב בעיניהם.

היהודים קשרו את הכותים לזנבות סוסיהם, ויצאו בדהרה על גבי הקוצים והברקנים לעבר הר גריזים שבשומרון, מרכז העבודה זרה של הכותים. הם עשו להר גריזים את שביקשו הכותים לעולל לבית המקדש. הם חרשוהו, השמידו כל זכר לעבודת האלילים וזרעו בו מאכלי בהמה כדי לבזות את המקום.

נס זה התרחש בכ"ה בטבת אשר נקבע כיום טוב שאין מתענים ומספידים בו.

אלכסנדר בבית המקדש

אלכסנדר הצטרף אל שמעון הצדיק ועל חכמי ישראל בדרכם אל ירושלים והתקבל בה בכבוד מלכים. כשהובילו אותו אל בית המקדש, התעוררה בעיה, כיצד יסבירו למלך שעליו לחלוץ את מנעליו?

יהודי בשם גביהא בן פסיסא הכין שתי אנפילאות מפוארות ושיבץ בהן שתי אבנים טובות שערכה של כל אחת מהן עשרת אלפים כסף. הוא הושיט למלך את האנפילאות והסביר: "כבוד המלך, רצפת בית המקדש חלקה, ואנו חוששים פן ייכשל כבודו וימעד. אנו עצמנו חולצים את נעלינו ומהלכים יחפים בבית הקדוש כדי להימנע מהחלקה".

האנפילאות מצאו חן בעיני אלכסנדר והוא ניאות לחלוץ את נעליו ולנעול אותן. המשך הסיור התאפשר והמלך ראה מקרוב את יופיו והדרו של המקדש, אולמותיו וחצרותיו.

בתום הסיור בבית המקדש, ביקש המלך מהיהודים לפסל פסל בדמות דיוקנו ולהציבו בחצר העזרה בין האולם למזבח. "רצוני שיהיה לי זכר בבית גדול זה", הסביר אלכסנדר, אולם לא ניתן היה למלא את משאלתו. שמעון הצדיק הציע לו:

"אם ימצא חן בעיני המלך, מציעים אנו שבני הכהנים הנולדים בשנה זו, ייקראו בשם אלכסנדר, וכך יוזכר שמו של המלך באופן קבוע בין כותלי בית המקדש. כמו כן, בכל השטרות שייכתבו מהיום

והלאה יצינו את התאריך ביחס לשנות מלכותו של המלך, ובכל שנה יצינו השנים שחלפו מאז ביקור המלך בירושלים". הצעתו של שמעון הצדיק התקבלה על ליבו של המלך.

אלכסנדר יצא מלא הערצה מבית המקדש ומשמעון הכהן הגדול והותיר אחריו כסף, זהב ומתנות רבות.

מאותה תקופה שררו יחסי חיבה בין אלכסנדר ליהודים. אלכסנדר תמך בהם כדי שיוכלו לעסוק בתורה, התחשב בצורכיהם המיוחדים ואפשר להם חופש דת מוחלט.

מלכותו של אלכסנדר מוקדון היתה תקופת חסד לבני ישראל, אולם תקופה זו לא האריכה ימים.

אלכסנדר כבש את פרס, שעדיין היתה תחת מלכות המלך דריווש, והרחיק נדוד אל מחוזות עלומים ורחוקים, מעבר להרי חושך, כדי להביא את מלכותו להכרה כלל עולמית. אלכסנדר לא זכה להנחות הרבה מפרי עמלו. לאחר שנים עשרה שנות מלוכה הוא מצא את מותו בהתנקשות אחד משריו, שהחדיר סם מוות ליינו. הוא נקבר באלכסנדריה במצרים, העיר שבנה כדי להגדיל את שמו ולהותיר לו זיכרון לדורות עולם. ברגעי חייו האחרונים, כשהבין שקצו קרב ובא, חשש שיקום אחריו מלך כמוהו שימלוך על העולם כולו. לכן הורה לחלק את ממלכתו לשנים עשר חלקים, ולמנות על כל חלק אחד מסריסיו.

תכניתו לא יצאה לפועל. סריסיו לא הצליחו לשמור על שלום בין חלקי הממלכה, ופרצו ביניהם מלחמות רבות. בסופו של דבר התפצלה יון לארבע מלכויות:

תלמי, משנהו של אלכסנדר, מלך על מצרים ועל סביבותיה. סליקוס על יהודה, על אשור, על בבל ועל חלק מאסיה. אנטיגנוס הראשון על פרס ועל שאר ארצות אסיה, ואילו פיליפוס מלך על מקדוניה ועל יון.

בין יורשי אלכסנדר פרצו מלחמות עקובות מדם. כל אחד מהם שאף להרחיב את ממשלתו ולנגוס בממלכת רעהו, עד שעלה בידו של תלמי, מלך מצרים, להשתלט על ארץ יהודה שהיתה בשליטת סליקוס.

תלמי עלה על ירושלים בערמה, במסווה של הקרבת זבח בבית המקדש. הוא ניצל את תמימותם ואת נאמנותם של היהודים שלא ראו בו אויב, השתלט על ירושלים באכזריות גדולה ולקח בשבי למעלה ממאה ועשרים אלף איש. שלושים אלף איש מהשבויים גויסו לצבא, והיתר, זקנים, נשים וטף, נמכרו לאנשי הצבא. הוא הרס את חומת ירושלים והכביד על יושביה במיסים.

גם מצבם הרוחני של היהודים הדרדר מאד. שכנותם ליוונים נתנה את אותותיה ורבים אימצו את השקפותיהם, את מעשיהם ואת שפתם של היוונים. יהודים רבים ירדו לאלכסנדריה שבמצרים, וגם שם הושפעו משכניהם. בעוד מצבם הרוחני והגשמי של ישראל מדרדר, מת תלמי הראשון, ואת מקומו תפס בנו, תלמי פילודולפוס. בתקופתו שבו השלווה והמנוחה לארץ ישראל ולירושלים, אולם מצבם הרוחני של היהודים הוסיף להדרדר.

צדוק ובייתוס

אנטיגנוס היה גדול הדור לאחר פטירת שמעון הצדיק. הוא העמיד תלמידים רבים. אולם שניים מתלמידיו יצאו לתרבות רעה בעקבות דרשתו המופיעה בפרקי אבות: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס". הם הבינו דרשה זו בצורה מעוותת לחלוטין.

בתקופה זו הפיצו צדוק ובייתוס את תורת כפירתם, ואט אט הפכו לשתי כיתות גדולות. צדוק ובייתוס ניסו להדמות ליוונים והתמקדו בהנאות העולם. הם אהבו עושר ופאר והקדישו את כל חייהם להשגתם. כיתות אלו היו את ראשית תנועת המתיוונים. כשנפטר מנשה הכהן הגדול, ירש את מקומו בנו של שמעון הצדיק, חוניו, שהיה קמצן, אוהב בצע וחלש אופי.

באותם ימים, היה מעמדו של הכהן הגדול מעמד מרכזי בהנהגת העדה יחד עם חברי הסנהדרין. הקשר בין היהודים לשלטונות התנהל באמצעות הכהן הגדול ששימש כנציג ישראל. אחד מתפקידי הכהן הגדול היה להעביר את כספי המיסים אל המלך. כשאבותיו של חוניו שימשו ככהנים גדולים, הם שילמו את המס בסך עשרים כיכרות כסף לשנה, מכיסם. אולם כיוון שהיה חוניו קמצן, קשתה עליו הפרידה מסכום כה גבוה, וכאשר הגיע שלוחו של המלך לבקש את המס, הוא שילחו מלפניו ולא נתן לו מאומה.

גזברי בית המקדש ישבו לטכס עצה כיצד לתקן את המעוות. יוסף בן טוביה, בן אחותו של חוניו, קם ממקומו והטיח בפניו: "האם אינך מבין כי הינך מסכן את שלום בני עמך למען תאווה הבצע הבוררת ברך?"

חוניו התנער מתפקידו כמתווך בין המלך ליהודים ואמר לאחייו: "אם רצונך לדבר עם המלך, עשה זאת בעצמך".

יוסף היה מפורסם כאדם פיקח וחכם, והכול האמינו שיעלה בידו להשלים שליחות זו על הצד הטוב ביותר. גזברי בית המקדש ציידוהו בסכום נכבד להוצאות הדרך. בכסף שציידוהו קנה יוסף מתנות יקרות ערך והעניקן לשליח, כדי שלא יאמר למלך מאומה עד שיעזב למצרים.

כששב השליח אל המלך, אמר: "אדוני המלך, היהודים שולחים את המס ביד איש מטעמם ושמו יוסף בן טוביה. חכם ונבון הוא, ובקרב יגיע למצרים. בוודאי ישמח המלך להכירו".

בינתיים, שלח יוסף בסתר שלוחים אל הכותים, עמם עמד בקשרי ידידות חשאיים, וביקש מהם הלוואות בסכומים גדולים. יוסף יצא למצרים כשכספם של הכותים באמתחתו. הוא בא אל ארמון המלך והגיש לו את המס השנתי הקבוע, עשרים ככרות כסף. הוא שוחח עם המלך וקנה את לבו בחכמתו, בפקחותו ובערמוניותו.

באותם ימים הפקיד המלך חוכר בכל מדינה שגבה את המיסים מתושבי ארצו והעבירם לאוצרות המלוכה. החוכר התחייב על סכום המיסים השנתי שיגבה, ולפיכך ניתנה לו סמכות והועמדו לרשותו אמצעים כדי לגבות את המיסים מהתושבים. יוסף המתין ליום שתוצע למכרז חכירת ארץ יהודה, שומרון וסוריה. והציע הצעה גבוהה משאר המתמודדים.

"מי יערוב לי כי תמלא את התחייבותך?" שאל המלך שחיבב את יוסף. יוסף השיב לו בביטחון ובלשון חנופה: "מציע אני כי המלך והמלוכה, בכבודם ובעצמם, יערבו לי ולנאמנותי. סבורני שכבר הוכחתי את עצמי, ובוודאי לא תפקפקו ביושרי".

המלך התפתה לדבריו והכריז: "מחוזות יהודה, שומרון וסוריה נתונים ליוסף בן טוביה". הוא גם העניק ליוסף בגדי מלכות ורביד זהב שסימלו את מעמדו כשליח המלך, וציידו בכתב מלכות אל יושבי המחוזות החכורים. בכתב זה מינה את יוסף לגבות את מיסיו כטוב בעיניו. כמו כן, שלח עימו צבא בן שלשת אלפי חיילים, כדי שייסעוהו לגבות את המיסים ולהעשיר את אוצר המלוכה.

כעת, גילה יוסף את רשעותו ואת אכזריותו. עם הגיעו לארץ ישראל, החל גובה את מיסיו, והעניש את מתנגדיו במלוא חומרת הדין. בערים שבהן סירבו התושבים לשלם את המס, לקח יוסף עשרה מראשי העיר ומסרם ביד אנשי צבאו, שתלאום על עץ למען ישמעו

וייראו. התושבים שהבינו מה עלול לקרות אם לא יצייתו לעריץ החדש שקם עליהם, מסרו את הכסף כדי להציל את חייהם. יוסף שלח אל המלך את המיסים מידי שנה בשנה, כשהסכומים שגבה מעבר לדמי חכירתו, נותרו בידו והעשירוהו עושר רב.

לאחר מות תלמי השלישי, המלך תלמי הרביעי, המלך החדש לא העלה על דעתו לוותר על מכרה הזהב ולהסיר את יוסף מתפקידו. יוסף נשא במשרתו עשרים ושתיים שנה. כשהתפרסה מצודתו על פני מחוזות רחוקים, קשה היה עליו המעבר בין מחוז למחוז, ולכן החליט לצרף שותפים נוספים.

סביב יוסף התקבצה חבורת אנשי בצע, שקיבלו מיוסף זיכיון לגביית המיסים, איש איש בעירו. גם לאחר שהפרישו סכום גדול בעבור יוסף ובעבור המס למלך, נותר בידם סכום שהעשירים עד מאד על חשבון אחיהם. כאשר חזקה ידם, תפסו את ראשות עריהם ושלטו בהן ביד רמה וחזקה.

מוכסים אלו נהו אחר תרבות יון והיוו את עיקר תנועת המתיוונים, בעוד מעמדם מתבסס בעקבות קשרים עם בעלי ההשפעה בצמרת חוגי השלטון היווני. גם עמי הארצות שלא מצאו את סיפוקם בתורה, הצטרפו אל כת המוכסים, המתיוונים. הללו הציעו להם חיי רווחה ועושר, והם חיפשו את אושרם בחיק ההנאות והתאוות.

מאחר שכת המתיוונים גדלה והתעצמה, לא חששו חבריה לפרוק עול תורה ומצוות בגלוי ולהדיח את בני עמם. הם האמינו בתורתם של צדוק ובייתוס, ובאמצעות דברי כפירה אלו, עלה בידם לגרור אחריהם רבים מבני עמם שלא עמדו בניסיון.

נשיאי ישראל

חוניו גילה אוזלת יד והניח ליוסף ולחבר מרעיו להשתלט באופן מוחלט על העם ועל ענייניו. כשראו זאת חכמי ישראל, החליטו להוסיף דיין נוסף לסנהדרין גדולה, אשר קיבל את התואר נשיא, כדי שישב לצידו של אב בית הדין וידון עמו בנושאים העומדים על הפרק. מטרותיה היתה להציב דמות בעלת סמכות ויכולת שתנהל את ענייני העם כתחליף לכהן הגדול שכשל במילוי תפקידו.

הנשיא הראשון היה יוסי בן יועזר הכהן מהעיר צרידה, תלמידו של אנטיגנוס איש סוכו. הוא היה בעל מידות טובות וחכם בכל החכמות. הוא הקדיש את עיקר מאמציו לאיחוד העם, לחיזוק ולביצור מעמד הדת בקרב היהודים.

כך התקיימו שני פלגים מרכזיים בארץ ישראל. שלומי אמוני ישראל השקיעו מאמצים רבים בביצור חומת הדת והעמדתה על תילה, ואילו המתיוונים הצרו את צעדיהם וחיפשו הזדמנויות להרע, להרשיע ולקעקע את חומת הדת.

תמורות בשלטון

תלמי הרביעי מת, ובנו, תלמי אפיפאנס, מלך תחתיו בהיותו בן חמש שנים בלבד.

אנטיוכוס מלך ארם ופיליפוס מלך מוקדון כרתו ברית כדי לכבוש את מצרים שהיתה תחת תלמי הצעיר ולחלקה ביניהם.

תחילת המלחמה התנהלה סביב ארץ ישראל, שהיתה קרובה ביותר אל ארצותיהם של שני המלכים. המלחמה נמשכה שנים רבות ובמהלכה נשפך דם רב. הסובלים העיקריים מהמצב היו יהודי ארץ ישראל שנמצאו בטבור של שדה הקרב. בסופו של דבר, גברה ידם של שני המלכים. בקרב על ירושלים, שיתפו היהודים פעולה עם הצבא הכובש וסיפקו לו אמצעי מחיה ומזון, מאחר שקצה נפשם בשלטונם העריץ של מלכי מצרים שהצרו להם רבות.

היו אלו צדוק ובייתוס שמיארו לתלות בדברי רבם את ניצני הכפירה שפעפפו בליבם: "בתורה מובטחת אריכות ימים בזכות מצוות שילוח הקן וכיבוד אב ואם. כיצד ניתן לומר כי אין לאדם לצפות לשכר טוב על מעשיו הטובים?" התפללו השניים, ומיד הגיעו למסקנה: "אילו ידעו אבותינו שיש עולם אחר ויש תחיית המתים, לא היו אומרים כך".

מיום זה יצאו צדוק ובייתוס לדרך חדשה. הם קיבלו את דברי התורה שבכתב, אולם את התורה שבעל פה המפרשת את התורה שבכתב לא קיימו. הם היו למחטיאי הרבים והנחילו את שיטתם הכפרנית לתלמידיהם. הם ייסדו את כת הצדוקים וכת הבייתוסים שגרמו צרות רבות לעם ישראל, והתחברו לכותים במטרה להרבות כפירה בה' ובתורתו.

למרות שהצדוקים והבייתוסים היו מיעוט בעם, החלו דעותיהם הכפרניות להתפשט בקרב מחנה ישראל.

תרגום השבעים

לתלמי המלך, שהיה חכם בכל החכמות, היה תחביב לאסוף ספרים. הוא הוציא הון עתק על תחביב זה, אסף רבבות ספרים מכל קצות העולם, בכל השפות ובכל הנושאים, ובין השאר צירף אל האוסף ספרי דתות מכל אומות העולם.

אמרו לו חכמיו ושריו: "כל הספרים שאספת עד היום הינם הבל ורעות רוח לעומת ספר התורה של היהודים. תורתם לא תורגמה לשום שפה, והיא כתובה רק בשפתם. היו אנשים שניסו לתרגמה ליוונית, אך הם נענשו מיד". תלמי לא נרתע. רצונו להשיג את הספר היה עז, והוא החליט לעשות הכול כדי להגשים את שאיפתו: לתרגם את התורה ליוונית ולצרפה אל הספרים שבבית גנזיו.

ניגש אליו אחד משריו, אריסטיאוס, ושאלו: "אביך, תלמי הראשון, שבה יהודים רבים מיהודה ומירושלים. את חלקם צירף לצבאותיו ואת רובם מכר לעבדים ולשפחות. האם יהיה הוגן להעתיק את תורתם וליהנות מתרגומה, כשבממלכתך משועבדים בני עמם?"

תלמי הכיר בצדקת דבריו. מיד פקד על כל תושבי ארצו: "כל איש המחזיק בעבד או בשפחה מבני היהודים, עליו לשחררם תיכף ומיד. על כל עבד, יקבל בעליו פיצוי של מאה 'פרחים' (מטבע באותה תקופה), ואילו כל הממרה את פקודת המלך, יחרמו נכסיו לטובת אוצר המלוכה". למעלה ממאה ועשרים אלף יהודים יצאו לחופשי וקיבלו היתר לשוב לארצם.

כצעד השני, החליט לשלוח אל מקדש ה' בירושלים נדבה רחבת יד. תלמי הזמין צורפים מיוחדים שייצרו שולחן זהב טהור עשוי מקשה אחת, שני כדי זהב, שני כדי כסף ושני גביעי זהב. בכלים אלו שיבצו כחמשת אלפים מרגליות טובות, נוצצות וזוהרות שהפיצו נוגה נפלא וחרטו בהם ציורים יפים.

נוסף לכלים אלו, הוא צירף מתנות לאלעזר הכהן הגדול ולזקנים היושבים בירושלים, וכן איגרת שבה כתובה בקשתו: "אבקש שתשלחו אלי ספר תורה ועימו שבעים ושנים זקנים מזקני ישראל".

כשהגיעה משלחת היהודים למצרים עם ספר התורה, ערך לכבודם תלמי קבלת פנים מפוארת במשך שנים עשר יום. הוא שוחח עמם בנושאים שונים ומגוונים והרבה להתפעל מחכמתם ומבינתם היתירה. לאחר קבלת הפנים החלה מלאכת התרגום. תלמי הכין מבעוד יום בעבור אורחיו שבעים ושניים בתים על אי בודד ושקט הנמצא במרחק מיל מאלכסנדריה.

הזקנים לא ידעו את מטרת בואם לאלכסנדריה, שכן באיגרת המלך לא הוזכרה כוונתו לתרגם את התורה, אלא רק בקשתו לשלוח אליו

ספר תורה ושבעים ושנים זקנים. רק לאחר ששיכן כל אחד מאותם זקנים בבית נפרד, נכנס תלמי אל כל אחד ואחד מהם וביקש ממנו לתרגם את חמשת חומשי התורה ליוונית. והזקנים נאלצו להענות לבקשתו.

תלמי העמיד לרשות הזקנים את התנאים הטובים ביותר. הוא דאג לכל צורכיהם, ואף הניח להם לעסוק בתורה בחלק מהזמן. וכיוון שלא הכירו את הכתב היווני די הצורך, הוצמד לכל אחד מהם סופר יווני שתפקידו היה לכתוב את התורה כפי שיפרשנה לו.

הזקנים ניצבו בפני בעיה קשה ביותר. בתורה יש מספר פסוקים שניתן לטעות בהבנתם. טעויות כאלה עלולות להוות בסיס לכפירה ולהורדת ערכה של התורה בעיני הגויים.

הדבר הפשוט ביותר היה לשנות מעט בתרגום פסוקים אלו באופן שמשמעותם האמיתית תהיה ברורה ולא תותיר מקום לטעות ולפקפק. אולם כיוון שכל אחד משבעים הזקנים תרגם את התורה לבדו, ואם ישנה אחד הזקנים בתרגומו, ורעה לא יעשה כן, עלולים להתעורר ספיקות על אמינות התרגום וייגרם נזק חמור.

בסופו של דבר, בשלושה עשר מקומות שינו הזקנים מהתרגום המדויק, ובאורח נס כיוונו כולם לאותם שינויים. כך היה התרגום מושלם באחידותו. התרגום הושלם שבעים ושנים יום לאחר שהחלה מלאכתו, ביום השמיני בטבת.

כשהסתיים תרגום התורה, ערך תלמי מסיבה באלכסנדריה בהשתתפות יהודי העיר. במסיבה ערך המלך השוואה בין התרגומים כדי לבחון את אמינותם ואת דיוקם. ואכן, התרגומים היו אחידים לחלוטין. כך ניצל כבוד התורה וכבוד הזקנים מביזיון.

תלמי העניק לזקנים מתנות רבות ושלחם בכבוד רב אל ארצם. גם את ספרי התורה המתורגמים כיבד המלך מאד והורה לשמור מכל משמר על כבודם ועל טהרתם.

לעומת שמחתו של תלמי שעלתה על גדותיה, על כך שהצליח לצרף אל אוסף ספריו את תורת היהודים, גדל צערם של ישראל. זאת מפני שהתורה יצאה מבעלותם הבלעדית של ישראל והפכה לנחלתם של כל גוי הארץ, אשר העתיקו את התורה ללשונותיהם מתוך תרגום שבעים ושנים זקנים. הם עשו זאת בצורה מעוותת שהורידה את ערכה של תורת היהודים בעיני העמים. מסיבה זו נקבע יום זה ליום תענית.

בעקבות תרגום התורה ליוונית נטשו יהודי אלכסנדריה את נוסח התורה המקורי והשתמשו בתרגום השבעים. כך חדר התרגום לארץ ישראל, והשפה היוונית השתרשה בקרב היהודים.

במשך הדורות, כשיום עשרה בטבת, שבו החל המצור בתקופת נבוכדנאצר, נקבע ליום צום, התבטל צום שמיני בטבת. זאת מפני שבצום עשרה בטבת נכללים שלושה מאורעות שאירעו בחודש זה: תרגום התורה - בשמיני בטבת, פטירתו של עזרא הסופר - בתשיעי, וראשית המצור על ירושלים - בעשירי.

מספר שנים לאחר תרגום השבעים מת תלמי המלך ותחתיו קם בנו, תלמי השלישי.

ראשית כת המתיוונים

תלמי השלישי, אף הוא כאביו, היה מלך של חסד ליהודים. הוא כיבד את בית האלוקים בזבחים ובעולות, חיבב את החכמים ואת תלמידיהם. אף את העיסוק באיסוף הספרים ירש מאביו.

בראשית תקופת מלכותו נפטרו אלעזר הכהן הגדול ואנטיגנוס איש סוכו. לתפקיד הכהן הגדול התמנה מנשה, בנו של אלעזר, והנהגת הדור עברה לידי בן יוחנן, תלמיד אנטיגנוס.

להפטר מהם באופן פשוט. עליו לשלחם לירושלים אל בית המקדש ולהמליץ להם ליטול את אוצרותיו. אם יעשו כך, הרי שהם ימותו, שכן אלוהי המקדש גדול ונורא הוא". ופירט באוזני המלך את כל השתלשלות המאורעות.

עתה רחש המלך כבוד לבית ה' ביתר שאת. את המתיוונים ששידלוהו לשלוח יד באוצרות המקדש הרג במיתה נוראה. ומאותו יום הקפיד סילבקוס לשלוח מדי שנה בשנה מנחה אל בית ה' שבירושלים.

אך גם שמעון הימני, שהיה שותף להסית את סילבקוס לשלוח יד באוצרות המקדש, לא שקט על שמרו ותבע נקמה. הוא החליט לרתום לטובתו את ביקורו של הליזדורוס בירושלים ואת תקיפתו על ידי שליח ממרומים. הוא הציג בפני המלך שכביכול חונו הוא האשם במה שאירע לשליח המלך, וכי מגמת חונו למרוד במלך ולמשול בכל ארץ יהודה.

גם חבריו המתיוונים לא טמנו ידם בצלחת. הם הרגו את מקורביו של חונו הכהן הגדול, כשאפולוניוס, נציב ארם, מחזק את ידם ומגיש להם תמיכה ועזרה מרובה. זאת מפני שגם בליבו קיננה שנאה לחונו על שהצליח לבטל את השתלטותו על אוצרות המקדש.

חונו הבין כי אם לא יתערב המלך בנעשה, המצב עלול להחמיר. על כן, יצא אל המלך כדי לזעוק לפניו על צרת עמו ועל שלום ארצו. אולם לא עלה בידו לפגוש את סילבקוס. כשהגיע אל היכל המלך, נודע לו כי סילבקוס נרצח והשלטון עבר לאחיו, אנטיוכוס אפיפאנס. בשונה מקודמו, אנטיוכוס אפיפאנס היה רשע ושאף למרוד בבורא העולם בכל דרך.

כשגילה חונו שמת סילבקוס, הזדרזו המוכסים ושיגרו אל המלך החדש שליח. הם שלחו את ישוע, אחיו של חונו הכהן הגדול, שהיה מגרועי המתיוונים ואף שינה את שמו לשם יונו - יאסון. הוא נשלח אל המלך כדי לקנות את הכהונה הגדולה במקום חונו אחיו.

הוא ידע שמשרת הכהונה הגדולה מעניקה לבעליה עוצמה רבה ומעמד נכבד כמנהיג שעל פיו יישק כל דבר, ולשם כך ניאות לשלם לאנטיוכוס סכום כסף גדול מאד - שלוש מאות ושישים כיכרות כסף, בתוספת התחייבות להוסיף עוד שמונים כיכרות ממיסי העם.

אנטיוכוס נענה ברצון, אולם יאסון לא הסתפק בכך. הוא רצה להכניע את שומרי התורה ולחזק את מעמד המתיוונים. לשם כך הבטיח למלך סכום נוסף של מאה וחמישים כיכרות כסף תמורת אישור להקים בירושלים גימנסיה שבה ילמדו נערי היהודים חכמות שונות, ואיצטדיון שבו ייערכו משחקים בהשראת תרבות יון שמטרתם להפגין את כוח הגוף ואת יופיו.

כמו כן, ביקש מהמלך לשנות את שיטת הממשל בירושלים. בעוד שבתקופה זו היתה ההנהגה מסורה בידיהם של חכמי התורה, ביקש יאסון להקים שלטון אזרחי חילוני שעליו יופקדו חבריו המתיוונים, בניו של יוסף בן טוביה המוכס וחבריהם. אנטיוכוס הסכים לבקשותיו, וכך הועבר חונו הכהן הגדול מתפקידו, והנהגת ירושלים עברה לידי חבורת מתיוונים - בני יוסף המוכס וחבריהם.

תרבות יון בירושלים

כאשר התבסס שלטון המתיוונים בירושלים, הם פרקו עול בגלוי, כפרו בתורה מכל וכל, ואף חדלו למול את בניהם. כך ניתקו את הקשר האחרון שנותר בינם לבין אלוהיהם.

יאסון חוקק חוקים חדשים שנועדו להצר את צעדיהם של שומרי המצוות. הוא אף בנה סמוך לחומת הר הבית איצטדיון גדול למשחקי

חנית ורומח ולמשחקי כדור, משחקים הנוגדים את הדת ומבטאים את שאיפתם להדמות לגויי הארץ וליוונים.

יאסון הציע לבני הנוער לשחק כשמשווה על פניהם לבל יכירום. רבים מבני הנוער החלו נוהים אחר התרבות החדשה, ביניהם רבים מבין הכהנים שעזבו את משמרתם בבית המקדש.

מתיוונים אלו סברו שיזכו לאחוות אחים עם היוונים, אולם עד מהרה התבררה להם טעותם. היוונים אכן ניאותו לשתף פעולה עם יושבי ירושלים כדי להעבירם מעל דתם, אך לא מיהרו לאמץ אל חיקם.

לאולימפיאדה שהתקיימה בעיר צור, בהשתתפות אנטיוכוס ושאר שריו, שלח יאסון שלוש מאות מבחורי ישראל, ובידם סכום כסף גדול. הכסף נועד לרכישת קורבנות לעבודה זרה. אולם היוונים בזו לבחורים אלו והשתמשו בכסףם לרכישת אניות.

חילופי השלטון בקרב המתיוונים

יאסון המשיך להשקיע מאמצים בעשיית עושר שלא ביושר והכביד את עול המיסים על היהודים. גם בחנופה לשרי המלך השקיע מאמצים ניכרים. הוא נהג להזמין לירושלים, להעניק להם כבוד רב ולערוך לכבודם קבלות פנים מפוארות, בתקווה שהללו יעמדו לימינו כשיזדקק לעזרתם בעת צרה.

כעבור שלוש שנים שלח יאסון את כספי המיסים אל המלך ביד רעהו המתיוון, מינילאוס. כשהגיש לאנטיוכוס את כספי המיסים, הוסיף עליהם מינילאוס שלוש מאות כיכרות כסף וביקש שיעניקו לו את הכהונה הגדולה. הוא אף התחייב להוסיף שלוש מאות כיכרות כסף בכל שנה ושנה מעבר לסכום שעליו התחייב יאסון.

אנטיוכוס נענה ברצון.

מינילאוס יצא מהמלך ובידו הוראה חד משמעית מאת המלך להחליף את יאסון בכהן החדש, מינילאוס, שלא היה מזרע הכהונה.

למרות שמרבית המתיוונים נטו אחר יאסון, נטתה חבורת המוכסים דווקא אחר מינילאוס. לטענתם, יאסון לא עשה מספיק כדי לעקור את התורה ומצוותיה מהארץ. הם ציפו ממינילאוס שיכניס את אלילי יון לתוך ירושלים ויחוקק חוקים נוספים.

מינילאוס וחבורת המוכסים גירשו את יאסון ממשרת הכהונה הגדולה, והוא נאלץ לברוח בבושת פנים אל ארץ בני עמון. מינילאוס תפס את השלטון, אך למרות המיסים הכבדים שהטיל על היהודים, לא עלה בידו לגייס את הסכום שעליו התחייב. הוא פוטר, ואת משרת הכהונה הגדולה תפס ליזימכוס, אחיו של יאסון.

מינילאוס לא תכנן לוותר על תפקידו. לצורך כך שדד זהב מאוצרות המקדש ומכרם, ובכסף שקיבל רכש מתנות ושיגרן לאנדרוניקוס, משרי המלך, כדי שימליץ טוב בעדו לפני המלך.

לחונו, שמצא מחסה בעיר סמוכה לאלכסנדריה שבמצרים, נודע על שוד אוצרות המקדש בידי מינילאוס. הוא ניגש אליו והוכיחו, כי סבר שישבו מדרכו. אולם מינילאוס שנפגע מדבריו הנוקבים, פנה בסתר אל רעהו אנדרוניקוס והסיתו להרוג את חונו. ואכן, אנדרוניקוס הזמין את חונו לבוא אליו לאלכסנדריה, וכאשר הגיע לשם הרגו.

המעשה הנורא שעשה אנדרוניקוס עורר את חמתם של תושבי אלכסנדריה, היהודים והנכרים, והם פנו אל אנטיוכוס שיעשה משפט ויוציא את הצדק לאור. לא נותרה לאנטיוכוס ברירה והוא נאלץ למצות את הדין עם אנדרוניקוס. הוא הורה להובילו אל המקום שבו רצח את חונו והרגו שם לציני כל תושבי העיר.

אנטייכוס ראה את נאמנות היהודים כלפיו, ועל כן, מיד כשהשלים את השתלטותו על הארצות הכבושות, העביר את יוסף בן טוביה מתפקידו. הוא ציווה לשריו להניח ליהודים לחיות איש בדרך אבותיו, לקומם את ירושלים שנפגעה במהלך המלחמה ולעודד את ההגירה אליה. הוא אף הופקד לספק לכהנים עשרים אלף כסף מדי שנה בשנה לקרבנות ולשאר צורכי בית המקדש, ואף לפטור את חברי הסנהדרין ואת עובדי בית המקדש ממס למשך שלש שנים, ולאחריהם להעניק הנחה על שליש מהמיסים.

הוא אסר על העמים להציק לישראל או לפגוע בבית מקדשם, וכן אסר להכניס לירושלים בעלי חיים טמאים או לגדלם בתוכה. הממרה את צו המלך צפוי היה לקנס בן שלושת אלפים מטבעות כסף שישולם לידי הכהנים בבית המקדש.

כיבוש הארצות שהיו בשליטת מלכות מצרים, מלבד ארץ מצרים, בא על סיומו, וליהודי ארצות אלו הגיעה הרווחה. אולם אנטייכוס לא היה שבע רצון וביקש לכבוש גם את מצרים. לשם כך נהג בערמה. הוא כרת ברית ידידות עם תלמי החמישי, מלך מצרים, השיא לו את בתו לאשה וויתר על שליטתו המוחלטת במדינות שכבש. מעתה שלטו שניהם יחדיו במדינות אלו. אנטייכוס תכנן שכאשר תינשא בתו לתלמי, יוכל להשתמש בה כדי להרגו. אולם בתו סירבה לשתף פעולה נגד בעלה, וכך שלטו אנטייכוס ותלמי יחדיו בארץ יהודה.

למרות שישאל עדיין היתה תחת שלטון תלמי, דרש אנטייכוס מתלמי שכל הזכויות שהעניק ליהודי ארץ ישראל, תישמרנה ובל יעז איש לפגוע בהם לרעה. הוא נימק את דרישתו בטובת המלכות: "אם יזכו היהודים ליחס הוגן, אין ספק שטובתנו תעמוד לנגד עיניהם". ואכן, נאמנותם של היהודים היתה נתונה לאנטייכוס.

ההתייחסות כמכת מדינה

שנים חלפו. אנטייכוס הגדול וחתנו תלמי מלך מצרים מתו. תחת תלמי החמישי מלך תלמי השישי, פילומאטור, ואילו תחת אנטייכוס מלך בנו, סילבקוס סוטיה. גם יוסף בן טוביה וחוני הכהן הגדול מתו, ואת מקומו של חוני מילא שמעון בנו.

בין שמעון הכהן הגדול, שהיה מתיוון, לבין בני יוסף המוכס שררה ידידות. ידידות זו ביצרה את מעמדם של המתיוונים. ואכן, המתיוונים ניצלו את מעמדם ועשו הכול כדי לפגוע בשומרי המצוות ובחכמי התורה עד פגיעה בנפש.

כהונתו של שמעון לא האריכה ימים. כעבור שנתיים מיום תחילת כהונתו מת ואת מקומו תפס בנו, חוני השלישי, אשר היה ירא שמים ובר לבב ועשה כל שביכולתו כדי לבצר את חומות הדת ולחזק את מעמד החכמים.

עם כניסתו לתפקידו, מיהר להעביר את השלטון מידי המתיוונים וגירש מירושלים את הגזברים המתיוונים שהספיקו לתפוס עמדות מפתח בבית המקדש. כך הצליח להשיב לירושלים את השקט והשלום, ולחזק את מעמדם של שומרי התורה. אולם בני יוסף המוכס וחבריהם לא נואשו מרצונם לשוב ולתפוס את השלטון ולא חדלו ממאמציהם לחתור תחת מעמדו של חוני השלישי ולהשיב את שליטתם על כנה.

אוצרות המקדש

באותה תקופה היה מצבו הכלכלי של סילבקוס בכי רע. המתיוונים רצו לנצל מצב זה כדי לקנות את ליבו כדי שישב להם את זכות גביית המיסים כבראשונה. בין פקידי בית המקדש היה אדם רע מעללים בשם שמעון הימני. חוני לא הצליח לסלקו לחלוטין, אולם הוא נישל אותו מכל תפקיד משמעותי. בליבו של שמעון התעוררה שנאה גדולה כלפי הכהן הגדול.

קעת שמח שמעון לעזור לחבורת המוכסים המתיוונים - שונאי חוני, וניאות לשתף עימם פעולה. בהדרכתם פנה אל אפולוניוס, נציב ארם, וגילה באזניו: "בבית המקדש טמונים אוצרות גדולים, זהב וכסף, אבנים טובות ומרגליות, הרבה מעבר לנדרש למלאכת הבית לדורי דורות. אם המלך זקוק לכסף, יש ביכולתו ליטול אוצרות אלו ולעשות בהם שימוש מועיל, שהרי במקומם הנוכחי הם לא יביאו תועלת לאיש". שמעון ידע שבסופו של דבר יגיע מידע זה לידי של סילבקוס עצמו.

ואכן, אפולוניוס סיפר למלך את דברי שמעון הימני. באותה עת גם המתיוונים באו לפני המלך וסיפרו לו דברים אלו. המלך החליט כי מאומה לא יקרה אם יעשה בכסף שימוש מועיל לצרכיו הדחופים.

הוא שלח את שר הלייזורוס לירושלים כדי להביא את אוצרות בית המקדש. כאשר הגיע לירושלים, סיפר לכהן הגדול את מטרת שליחותו, ובניתיים הפקיד גדוד שומרים סביב בית המקדש כדי למנוע מהיהודים להבריא את האוצרות עד שיבוא לקחתם אל המלך.

חוני ניסה לדבר על לב שליח המלך וטען באוזניו: "כספים אלו דרושים לבדק הבית ולפרנסת יתומים ואלמנות. אין במקדש כסף מיותר, אלא מתנות ידם של מלכים שונים, ואף מתנות המלך סילבקוס עצמו, אשר אנו מתפללים עליו בבית זה מדי יום ביומו". אולם ליבו של הלייזורוס היה אטום כאבן. מיד נקרא כל העם לצום ולתפילה, וכל שומרי התורה והמצוות נטלו בהם חלק מגדול ועד קטן, טף ונשים. בראש המתענים והמתפללים עמד חוני הכהן הגדול, לבוש שק, ועורר את לב העם לזעוק אל האלוקים בחוזקה. שמעון ה' את תפילת בניו ונעתר להם, ושלה לישראל תשועה ניסית. למחרת, כאשר הגיע הלייזורוס לבית המקדש, נשמע קול גדול ונורא. חייליו נמלטו והתחבאו מלבד הלייזורוס.

לפתע הופיע מתוך בית המקדש איש נורא הוד לבוש זהב, נוצץ באבנים יקרות, חגור כלי מלחמה מזהב, רוכב על סוס אביר ועצום, ועמו כמה בחורים. בעוד הלייזורוס עומד לבדו, רמסו רוכב הסוס, כשהבחורים שעימו מפליאים בו את מכותיהם.

הלייזורוס הגיע עד שערי מוות ואיבד את יכולת דיבורו. לא עלה בידו להוציא מפיו הגה ולא לזעוק לעזרת חייליו, שבוודאי לא יכלו להושיעו. לאחר שנעלם הרוכב עם סוסו, נטלו הכהנים שבבית המקדש את היווני על שכמם, הוציאוהו אל אנשיו העומדים בחוץ, והללו נשאוהו אל אהלו.

אנשיו של הלייזורוס הבינו שנעשה כאן נס ועליהם לחפש את רפואת מנהיגם אצל חוני הכהן הגדול. כיוון שהלייזורוס לא הצליח לדבר, התחננו חייליו בפני חוני: "התפלל נא בעד עבדך ובעדנו שנחיה ולא נמות. יודעים אנו כי אין אלוקים בכל הארץ זולת אלוקים, אשר עשה את כל העולם והוא מנהיג, ושאר אלוהי העמים תוהו והבל". ואכן, נעתר חוני לבקשתם, התפלל אל ה' ומיד נענה.

באותו לילה באו אל הלייזורוס בחלומם הבחורים שהתלו אל רוכב הסוס והכוהן כמעט עד מוות. אמרו לו: "מחר עם שחר תווכח לדעת כי שב אליך הדיבור והסכנה עברה. או אז, גש אל חוני הכהן הגדול והשתחוה לפניו ארצה, כי את חיך הינך חייב לו".

ואכן, עם שחר שב הלייזורוס לאיתנו, ואף דיבורו שב אליו. הוא לא שכח את חלומם והבין היטב לזכות מי נזקפת הצלתו. הוא מיהר לגשת אל חוני, השתחוה בפניו, הותיר בידו מנחת כסף וזהב בעבור אוצר בית ה' ושב אל ארצו ואל מלכו.

למרות שלא נגרם לו נזק ממשי, נוכח לדעת עד כמה מסוכן להתגרות בבורא העולם ובעמו, ומיהר לשתף במסקנות אלו את מלכו: "אם יש לאדוני אויבים המבקשים את נפשו, יש ביכולתו

חמתו של פוליפוס בערה בו והוא גזר עליו עינויים קשים. ומתוך עינויו יצאה נשמתו בטהרה.

יקום איש צורות

גם נשיא העדה, יוסי בן יועזר, נהרג באותה תקופה על קידוש ה'. ביום הכיפורים שחל באותה שנה בשבת, תלו אותו הצורים על עמוד גבוה במרכז העיר, לעיני המוני צופים משולהבים וצמאי דם. באותו יום התקבצו אלפי תלמידיו של יוסי בן יועזר ורבבות יהודים שומרי תורה, הצטופפו סביב חומות בית הכלא כשהם ממריים בבכי.

שערי בית הכלא נפתחו, והשיירה יצאה לדרכה. ראשון צעד התליין בבגדים אדומים, כשעל גבו עמוד התליה. אחריו צעד ר' יוסי, ידיו ורגליו נתונות באזיקים של ברזל ואור השכינה קורן מפניו, במאסף צעדה שורה של חיילים, ואחריהם צעדו יהודים כשמעיניהם המושפלות זולגות דמעות של כאב. כך התקדמה השיירה אל הכיכר המיועדת לטקס הנורא.

באמצע הדרך הבחינו בגבר רכוב על גבי סוס לבן ואביר ודגלו מתנופף ברוח. היה זה אחיינו של ר' יוסי בן יועזר, יקום איש צורות. "בוודאי הצליח להמתיק את גזר דינו של הרב והפעיל את קשריו בעבור דודו הגדול", שחו התלמידים זה לזה בתקווה. אולם תקוותם נכזבה.

כאשר התקרב יקום אל דודו, בעודו רכוב על סוס בעיצומו של היום המקודש, פנה אליו ואמר: "ראה אילו חיים נפלאים אני חי, באיזה בית אני מתגורר, באילו שעשועים אני משתעשע מבוקר ועד ליל. לעומת זאת, ראה את סופך המר, לאחר שעבדת את אלוהיך כל ימי ימך. מה יצא לך מעבודת האלוקים שהתמסרת לה כל חיך?"

ר' יוסי השיב לאחיינו דברים כדרבנות: "אם כל כך הרבה עונג ושמחה מעניק הבורא לעוברי רצונו, תאר לעצמך איזה עונג ייפול בחלקי בגן עדן, מידו הפתוחה והרחבה".

יקום לא השתכנע. "על איזו טובה אתה מדבר? אם השכר הטוב שהיך זוכה בו הינו צליבה על עמוד התליה, הרי שאין זה עסק משתלם במיוחד", המשיך ללגלג.

המשיך ר' יוסי להצליף בו בשבט לשונו: "אם כה רע ומר הוא גורלו של מי שעשה רצון קונו באהבה כל ימיו, אם כך עלה בגורלי ועלי לסיים את חיי על עמוד התליה לעיני רבבות צופים, חשוב אילו עונשים נוראים צפויים לאלו שהמרו את פי ה' בכל חייהם ובזו למצוותיו ולתורתו".

הבין יקום כי הצדק עם דודו, הדברים נכנסו לליבו והוא התמלא ביראה ובפחד מפני נקמתו של האלוקים. הוא יצא לדרכו, כשפיו אינו פוסק למלמל את דברי דודו: "אם כך למכעיסין, קל וחומר לעושי רצונו. ואם כך לעושי רצונו, קל וחומר למכעיסיו".

כשהגיע אל ביתו, החל מתכנן את סדר הכפרה שבחר לעצמו. הוא הכין עמוד תליה, מתחתיו הבעיר מדורה, סביבה בנה גדר אבנים רעועה, ובמרכז הערימה נעץ חרב אשר להבה פונה אל על.

לאחר שסיים את הכנותיו, עלה יקום על הגרדום וקרא: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", ותלה את עצמו בחבל התליה שהכין, כשפיו אינו פוסק מלחזור על דברי דודו.

משקל גופו הכביד על החבל וגרם לקריעתו, ויקום נפל מעמוד התליה על החרב. גופו החל להישרף באש המדורה, והלהבות הפילו עליו את גדר האבנים. כך קיים את ארבע מיתות בית דין, כשהוא מבקש לכפר על עוונותיו ועל אשר הכעיס את בוראו.

ובינתיים, רבי יוסי בן יועזר עשה את דרכו אל עמוד התליה. בדרך התמנע. תוך כדי שנתו ריחף על פניו חיך של קורת רוח. כשהתעורר פנו אליו תלמידיו בתמיהה: "רבי, מה פשר החיך שחלף על פניך? מה גרם לך אושר בשעה נוראה זו?" אמר להם ר' יוסי: "המכירים אתם את יקום איש צורות? ובכן, אותו יקום הקדימני בשעה קלה לגן עדן".

השמועה עברה מפה לאוזן. המון העם השתוממו, אולם כאשר מצאו את גופתו של יקום, הבינו שהוא שב בתשובה שלימה וכיפר על עוונותיו בארבע מיתות בית דין.

שבעת האחים

פוליפוס הרשע הזמין את שבעת בניה של אשה מירושלים ושלחם אל אנטיוכוס הרשע. המלך דרש מהם לעבוד עבודה זרה.

ענה לו הבן הראשון: "אדוני המלך, אני מכיר רק את אלוהי, לא אעבוד אחר זולתו ולא אשתחוה אלא לו". כששמע המלך את תשובתו האמיצה של הנער, בערה בו חמתו להשחית והוא הורה להמיתו בייסורים נוראים כדי להטיל מורא בליבם של אחיו. עד מהרה נכזבה תקוותו של אנטיוכוס. האח השני השיב אף הוא באומץ: "אדוני המלך, אולי סבור אתה כי חלש ורך לבבי מאחי, אולם טעות היא בידך. חזק אני לא פחות ממנו בדבקותי בדתי, ועל מצוות אלוהי לא אעבור. עשו בי כרצונכם, ייסורני בייסורים כשם שייסרתם את אחי, אולם מאמנתי לא אסור ויהי מה. הסבל שנסבול מידך הוא סבל מוגבל, אולם לשכר שנקבל מאלוהינו אין קץ וגבול". המלך הורה להורגו בייסורים כאחיו הראשון ולהביא את האח השלישי.

אף אח זה היה אמיץ כאחיו ואמר למלך: "אל תדמה כי אתה הוא המענה אותנו בכוחך שלך. יודעים אנו כי כל עונש שמגיע אלינו מידך, נגזר משמים. הוא אשר מסרנו בידך לעשות בנו כטוב בעיניו, ואנו מקבלים את גזר דינו של ה' באהבה". מיד כשסיים את דבריו הוצא להורג.

כך אירע עם הבן הרביעי, עם הבן החמישי, ואף עם הבן השישי. כעת נותר הבן השביעי, הקטן ביותר.

ניגש המלך לשוחח עם הנער הקטן ולשכנעו למרוד באלוהיו. הוא אף הציג למנותו למשנה לו, להמשיכו על כל מלכותו ולהעשירו עושר גדול אם אך יאות להשתחוות לפסלו. אולם הנער ביזה את דבריו ואמר לו: "הוי מלך זקן וכסיל, איך מתהלל אתה במתנות אשר אינן בידך. וכי יודע אתה אם תחיה למחר?" קינטר הילד.

אנטיוכוס עבר לשלב האיומים: "אם לא תמלא אחר דברי, אייסרך בייסורים נוראים". שוב בז לו הנער: "מוכן ומזומן אני ללכת אל אלוהי ואינו מתיירא כלל מפניך".

כשראה אנטיוכוס שלא עלה בידו לשכנע את הילד, פנה אל אמו שנוכחה במעמד כשידיה אסורות באזיקים ואמר לה: "חוסי על בנך ונסי לשכנעו לא להמרות את פי, כדי שלא ימות כאחיו. זכרי כי זהו בנך האחרון". אולם האם הגאה לא שעתה לעצתו. היא זכרה גם ברגעים נוראים אלו למי נתונה נאמנותה וביקשה לשוחח עם בנה ביחידות.

מבוקשה ניתן לה על ידי המלך, שסבר כי תנסה לרכך את ליבו. אולם כשנותרה עם הילד לבדה, נשקה לו ואמרה: "בני יקירי, יודע הינך כי אוהבת אני אותך בכל ליבי ונפשי, וכי אני היא זו שתרחם עליך ותייעץ לך תמיד עצה טובה והגונה. עתה עליך למסור את נפשך על קדושת שמו הגדול של מלך מלכי המלכים, בלי להתיירא מרשע מרושע זה.

אל תפחד מכופר זה, אל תתרגש מאיומיו ואל תאמין להבטחותיו. הידבק באלוקים ובמצוותיו, מסור עצמך למיתה כשם שעשו אחיך

גם לזימכוס, הכהן הגדול, לא הצליח לגייס את הסכומים שהתחייב להעביר למלך אנטיוכוס, וחשש שיהיה גורלו כגורלם של קודמיו. לכן, ביקש לשדוד מאוצרות בית המקדש וכך לשלם למלך את כל התחייבויותיו. כאשר הגיע לבית המקדש, חסמו את דרכו המוני אנשים, נשים וטף, יהודים הנאמנים לה' ולתורתו. גם כאשר גייס שלושת אלפי חיילים כדי לפזר את ההמון, לא עלה הדבר בידו.

היהודים, חדורי קנאות לכבוד ה' ולמקדשו, השתמשו באבנים ובמוטות ברזל כדי לפגוע בחייליו. חיילים רבים מצאו את מותם ביד ההמון, והנותרים נסו לארבע רוחות הארץ. גם בליזימכוס פגעה ידם, והוא נהרג על יד אוצרות בית המקדש.

זקני יהודה שלחו שלושה שליחים אל המלך אנטיוכוס וביקשו להביא בפניו את משפטו של מינילאוס הבוגד, שעשק גם הוא את אוצרות בית המקדש. אולם מינילאוס שיחד את אחד משירי המלך, כדי שימליץ לטובתו בפני אנטיוכוס ופיתתו לזכותו מהאשמות שהואשם בהן. השר ניאות והמלך התפתה והשיב לו את משרתו ככהן גדול בירושלים, ואת שלוחי היהודים הוציא להורג.

מינילאוס, ששנאתו לאחיו היהודים הלכה והתעצמה, ניצל היטב את מעמדו כדי להרע להם ככל יכולתו ולהכביד עליהם את עולו.

מלחמה נגד הדת

אנטיוכוס החליט לבטל מעם ישראל את שמחת עבודת המקדש. הוא ידע כי הבאת ביכורים והבאת נדבות עצים למערכה בבית המקדש כרוכות בשמחה גדולה, ולכן ביקש לבטלם.

הוא הושיב שומרים בכל הדרכים המובילות לירושלים והורה להם לעצור כל יהודי הנושא עימו ביכורים או עצים.

באותו דור היו יהודים יראי חטא שלא נרתעו מלהביא את ביכוריהם ואת עציהם כמימים ימימה. הם הערימו על השומרים בדרכים בדרך מקורית. הם כיסו את סלי הביכורים בתאנים טריות, כך שלא ניתן היה להבחין בפירות המונחים בתחתית הסל. את הסלים אחזו ביד אחת, ובשניה החזיקו בעלי המשמש לעיבוד התאנים.

כשהגיעו למחסום, ביקשו השומרים לדעת מה יש בידם ולאן מועדות פניהם. הציגו היהודים בפניהם את סל התאנים ואת העלי והסבירו: "אנו צועדים עם התאנים והעלי אל המכתש הנמצא בסמוך, כדי לעבד את תאנינו וליצור מהם עיגולי דבלה".

לשומרים לא היתה כל תשובה לטענה זו, וכך יכלו היהודים לעבור עם סלי הביכורים ועם העלי שבידם. לאחר שעברו את המחסום, הם קישטו את הסלים והעלו אותם לירושלים בשמחה ובששון. גם בעלי הם השתמשו - ביקעו אותו לגזירים קטנים והגישוהו לעצי המערכה.

כיבוש ירושלים

באותם ימים עלה בדעתו של אנטיוכוס לכבוש את מצרים שהיתה נתונה תחת שלטונו של תלמי השישי. הוא ריכז סביב מצרים מחנה אדיר, רכב ופרשים ואף אוניות רבות, והצליח להניס את תלמי ולתפוס את השליטה במצרים.

לאחר הניצחון, גבה ליבו. הוא עשה פסל זהב גדול-ממדים בדמותו וחייב את כל תושבי מדינות מלכותו להשתחוות לו.

המתיוונים ירדו למצרים, הארץ שבה קבע אנטיוכוס את מקום מושבו והשתחוה לפסלו. הם לא הסתפקו בכך, ושכנעו את המלך להרע ליהודים שומרי התורה ולהצר את צעדיהם ככל שניתן.

בתקופה זו, במשך ארבעים יום, נראה מחזה מופלא בין שמים לארץ: דמות סוסי אש שרוכביהם נושאים כלי מלחמה ונלחמים אלו באלו. חכמי ישראל ראו בכך רמז למפלתו הצפויה של אנטיוכוס

הרשע ולכך שמלחמת ישראל נגד הצורר לא תתנהל בידי בשר ודם, אלא מן השמים, ואנטיוכוס הרשע ייפול עד מהרה בחרב. כששמע זאת אנטיוכוס, החליט לעלות לירושלים בחיל גדול ולנקום ביהודים הצופים את מפלתו.

אנטיוכוס כבש את ירושלים ללא קרב, בסיוע ידידיו המתיוונים, ואלה מיהרו לפתוח את שעריה לקראתו. באותו יום הרג אנטיוכוס ארבעים אלף מהיהודים וארבעים אלף מכר לעבדים. יראי ה' הנותרים הסתתרו בשדות וביערות ואכלו עשבי השדה כחיות הארץ.

אנטיוכוס כבש את בית המקדש ושינה את שמו ל'בית אלי' אולימפיס'. השליטה בו עברה אל היוונים ועבודת הקרבנות פסקה.

פוליפוס הרשע

אנטיוכוס שב לארצו והפקיד את השליטה בירושלים בידי אחד משיריו, פוליפוס. הוא הותיר הוראות מפורטות כיצד עליו לנהוג עם תושבי ירושלים:

"אדם שיעזוב את דת אבותיו, ישתחוה לצלמי ויאכל בשר חזיר, יחיה. ומי שימאן לעשות זאת, יומת. עליך למנוע מהיהודים לשמור שבת, לשמור חגים ולשמור ברית מילה. כך יסורו היהודים מכל עיקרי תורתם ויקבלו על עצמם לציית לדרישותי במלואן".

פוליפוס העלה לגדולה את המתיוונים הרשעים. המתיוונים ומינילאוס, הכהן הגדול המתיוון בראשם, מנעו מישראל לקיים מצוות. כל אדם שנתפס עובר על אחת הגזירות, מצא מיד את מותו.

בהוראתו של אנטיוכוס בנה פוליפוס את מצודת 'חקרה' בעיר התחתונה, הגביה מעל בית המקדש, הקיפה בחומות בצורות וציידה במגדלים ובצריחים. מצודה זו היתה ליוונים ולמתיוונים למעוז, ובה הם צברו אוכל ונשק ואת השלל ששללו בירושלים.

המתיוונים עסקו בהפצת העבודה זרה בירושלים. הם עשו עטרות מוורדים ותלו אותן על הפתחים של בתי העבודה זרה שהקימו, על פתחי חנויותיהם ועל פתחי חצריותיהם, תוך כדי שירת שירי הלל לאלילי יוון. גם על קרני שוריהם חקקו הכרזה כפרנית שבה הצהירו כי אין להם חלק באלוקי ישראל.

אלעזר הכהן

פוליפוס הרשע הזמין את אלעזר הכהן, שהיה זקן מופלג ושימש כדיין בראש הסנהדרין וראש ישיבה. כשהגיע לפניו, אמר לו פוליפוס הרשע: "יודע אני כי הינך חכם ונבון ואהבתי נתונה לך מתקופת תרגום התורה. אולם עתה, אין לי כל ברירה. עלי לדרוש ממך למלא אחר צווי המלך להשתחוות לפסל ולאכול מבשר זבחיו".

"המעלה אתה בדעתך שאעשה זאת? הלא הציווי שלך סותר את ציווי של בורא עולם. הכיצד אמרה את פיו של מלך חי וקיים ואציית להוראתו של מלך אשר ימיו כצל עובר?" טען הצדיק.

כשהבין פוליפוס כי לא יוכל לשכנעו, ניסה לפתותו: "אשלח להביא בעבורך בשר כשר, שאותו תוכל לאכול, אולם עבדי לא ידעו את מקור הבשר ויחשבו כי אכלת מבשר הפיגולים. כך תוכל לשמור את מצוות דתך ולהציל את חייך, ואני אצא ידי חובתי".

אלעזר הניד את ראשו לשלילה ואמר: "לא אוכל לקבל את הצעתך. נכבד אני בין בני עמי והתנהגותי משמשת להם כדוגמה. אם אנהג באופן שייראה כבגידה באלוקי, אמנם את נפשי הצלתי, אך בני עמי עלולים ללמוד ממעשי ולנהוג כמותי. בשעה זו חובתי לקדש את שמו של אלוקי".

מצביאי יון

דבר מפלתו של צבא יון בארץ ישראל הגיע לאוזני שר צבא מוקדון, אפוליאנוס. הוא אסף את גיבורי יון ויצא עמם למלחמה נגד יהודה ומחנה.

בעיצומה של המלחמה הבחין יהודה באפוליאנוס הניצב בתוך מחנהו. הוא החליט להגיע אליו ולפגוע בו ישירות, וכך לפרק את הצבא, שכאשר יבחין שמצביאו נהרג, מיד ינוס. הוא יצא אל מחנה מוקדון בריצה כשהוא מכה ביונים סביבו. כך הגיע עד אפוליאנוס, הכהו בחרב והרגו, והיוונים כולם נסוגו ונפוצו לכל עבר. יהודה ומחנהו רדפו אחר הבורחים, הרגו אותם ושללו את שללם. בתוך השלל מצא יהודה את חרבו של אפוליאנוס ובה הוא השתמש בכל מלחמותיו בעתיד.

כששמע סרון, שר צבא מוקדון, על תבוסתו של אפוליאנוס, אסף את צבאו ויצא לעבר ארץ ישראל. את תחנתו הראשונה, שהיתה גם האחרונה, עשה בחורון.

יהודה החליט להפתיעו. במשך כל הלילה צעדו יהודה ואנשיו לעבר מחנהו, אך כשנגלה לעיניהם המחנה, חלשה דעתם. "כיצד נוכל לעמוד כנגד צבא כה גדול?" אך יהודה לא התיירא ואמר לאנשיו: "קראו אל ה' ותיושעו, כי לה' התשועה".

לפתע תקף יהודה את מחנה יון מהצד, בלי שחיילי סרון הספיקו להבחין בו, והחל להתקדם בתוך המחנה, כשהוא קורא בקול רם: "לה' הישועה! לה' הישועה!" ואכן, סרון וחייליו נבהלו ומיהרו לנוס מפני יהודה ואנשיו שרדפו אחריהם והכום למוות.

הקרב המכריע

יהודה ידע שהניצחונות לא היו בזכות כוחו וגבורתו, אלא ה' נלחם את מלחמותיו שהיו לכבוד שמו, אולם הגויים הביטו בפחד בגיבור היהודי, שאיש לא הצליח לעמוד בפניו.

אנטיוכוס החליט לסיים את המרד אחת ולתמיד, אולם באותה תקופה מרדה בו פרס והחליטה לפרוק את עולו מעל צווארה.

לא נותרה בידו הברירה כי אם לאסוף צבא גדול ועצום ולפצלו לשני מחנות: מחנה אחד שלח לירושלים כנגד יהודה, ואילו את המחנה השני שלח כדי לדכא את המרד בפרס. בראש המחנה היוצא לארץ ישראל העמיד את ליסיה, מקורבי משפחתו, ועמו אאופטר בנו. בראש המחנה היוצא לפרס עמד אנטיוכוס בכבודו ובעצמו.

ליסיה צירף אליו שלשה מגיבורי יון: טולמיאוס, ניקנור וגריגוריאוס ויצא עימם לעבר יהודה, כשעמו ארבעים אלף חיילים ושבעת אלפי פרשים.

כשהגיע לגבול ארץ ישראל, החליט ליסיה שנוכחותו מיותרת. הוא מינה את ניקנור על הצבא ושב לארצו. בליבו חשב: "הרי אין ליהודה כל סיכוי כנגד חיל כזה. לשם מה אתעכב כאן? מוטב שאשוב אל ארצי, אולי תיידרש בה נוכחותי".

ניקנור נערך לניצחון מוחלט. מרב בטחונו בהצלחתו הביא עמו ממקדוניה סוחרי עבדים והבטיח למכור להם את הנערים היהודיים שייתפסו בקרב לעבדים.

יהודה מתכונן לקרב

כשנודע ליהודה על החיל הכבד החונה מולם, הוציא כרוז וקרא לכל העם לצום, להתענות, ללבוש שק ואפר ולהתחנן לרחמי הבורא. לאחר סיום הצום, פקד יהודה את העם אשר עימו, מינה עליהם שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות, וכינסם לקראת היציאה לקרב.

הוא ציווה להכריז במחנה כמצוות התורה: "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחננו. מי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו, ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו. מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה, ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה. מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו, ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

בעקבות הכרזתו שבורבים לאחריהם. היהבורש מלחמה זומכריעה וקשה במיוחד, ויידרשו מהלוחמים אומץ לב ותעצומות נפש. בסוף היום נותרו עם יהודה שבעת אלפים איש מגיבורי ישראל.

עם צבאו המצומצם פנה יהודה למלחמה כנגד האויב וצבאו העצום. לקראת ערב הגיע אל מחנה מוקדון, ובטרם החל הקרב, נפל על פניו וקרא לאלוקים מעומק ליבו: "אתה הוא המעורר מלחמות והמשבית מלחמות, ובידך כח וגבורה לרומם ולהשפיל. מפיל אני תחינתי לפניך כי תעמוד לעזרתנו ותכניע את הגוי הגאה לפני עמך השפל".

כשסיים את תפילתו, החלה המלחמה. הכהנים תקעו בחצוצרות, העם הריע תרועה גדולה ויהודה הסתער בראש אנשיו על מחנה היוונים.

הישועה לא אחרה לבוא. החיילים היוונים נסו מפני יהודה וקומץ אנשיו, והללו רדפו אחריהם והרגו תשעת אלפים מגיבורי יון.

יהודה הבחין בפוליפוס, נציגו של אנטיוכוס בירושלים, ודרך אחריו. פוליפוס התחבא בבית נטוש בצידי הדרך, אולם יהודה הבחין בו, שרף את הבית ופוליפוס נשרף למוות. כך נקם יהודה את נקמת אלעזר הכהן שהרגו פוליפוס בעיניים קשים ואת נקמת שאר הצדיקים שהרג בתקופת שלטונו בארץ יהודה.

בינתיים שללו היהודים את שלל היוונים ואת הכסף והזהב שהביאו סוחרי העבדים כדי לקנות את בחורי ישראל. כסף זה שלחו לירושלים וחילקוהו לעניי העיר.

רק ניקנור הצליח להימלט. הוא התחפש לעני כדי שלא יכירוהו. הוא שב למקדוניה, אל ליסיה ששלחו לירושלים, כדי לספר לו את תוצאות הקרב.

סופו של אנטיוכוס

כששב ניקנור אל ליסיה, חזר גם אנטיוכוס מפרס בחרפה גדולה, שכן הפרסים גירשוהו מארצם. אנטיוכוס לא העלה על דעתו לנחול תבוסה גם בארץ ישראל, וכששמע על כך, בערה בו חמתו להשחית, והוא החליט לדכא את המרד בירושלים בכל מחיר. הוא סבר שיקל עליו להלחם ביהודה מלדכא את המרד הפרסי.

טרם יציאתו לירושלים, ריכז אנטיוכוס סביבו צבא עצום ופילי מלחמה רבים. הבורא נתן לו הזדמנות אחרונה להרפות מארץ הקודש ומיושביה ושלח בו שחין רע וחולי מעיים.

אולם אנטיוכוס לא נכנע וזירז את אנשי החיל לצאת לדרכם: "מהרו חיילי! הבה נעלה לירושלים ואעשה בעיר וביושביה כרצוני, כי איש לא יוכל לעמוד כנגדי. שכן הכח והחיל בידי לעשות בכל העולם כרצוני", התהלל בגאווה. אולם עד מהרה התבררה לו טעותו.

בדרך עברה מרכבתו של אנטיוכוס ליד אחד הפילים הגדולים. הפיל השמיע קול תרועה בחדקו, והסוסים שנבהלו מהקול החזק, זינקו והפכו את מרכבתו של אנטיוכוס. אנטיוכוס, שהיה שמן ועב בשר, נפל מהמרכבה ושר את כל עצמותיו.

מלבד השחין וחולי המעיים שסבל מהם אנטיוכוס, הוא נעשה נכה. לא היה באפשרותו לעמוד על רגליו או לשבת במרכבתו, ועבדיו נאלצו לשאתו על שכמם באלונקה. בעקבות חשיפתו לחום השמש,

לפניך. דע, כי אילו היית יודע לאיזה אושר הם זוכים עתה בעולם העליון, היית קצר רוח להגיע לעולם זה ולהצטרף אליהם". היא סיימה את דבריה ובנה נקרא אל המלך.

"האם מוכן אתה להישמע להוראותי?" שאל אנטיוכוס.

מיהר הילד להשיבו בעוז ובבטחה: "אציית רק לבורא אשר יצרני ואיני ירא מפניך. אמנם בן שבע שנים אני ואתה בן שבעים, אף על פי כן בז אני לך ולועג לסכלותך. מבקש אני כי תעשה לי כשם שעשית לאחי. טובה גדולה אתה מיטיב עמנו בכך שהינך מזכה אותנו בגמול מידו של מלך מלכי המלכים, ואילו על עצמך ממיט אתה אסון. כאשר תגיע שעת הנקם, יהיה סופך ייסורים והשפלה רבה. מלכותך ושלטונך לא יוכלו להצילך מעונשו של האלוקים העתיד לנקום בך את נקמתו", סיים הילד.

אנטיוכוס הזועם הורה להוציאו להורג מיד במיתה משונה ובייסורים קשים יותר משאר אחיו.

ניצבה אם הבנים אל מול גופותיהם של שבעת ילדיה אשר מסרו את נפשם למען קדושת שמו ואמרה: "דעו לכם בני, כי כאשר נולדתם, ברור היה לי כי עתידכם אינו ביד, בריאותכם אינה תלויה בי, חייכם אינם ברשותי, וכי לא אוכל להעניק לכם יותר מאשר יחפוץ הבורא. הוא אשר יצרכם, נפח בכם נשמה, העניק לכם חיים, וציווה אתכם להיות נאמנים לדתו ולתורתו. הוא קצב את ימיכם בעולם וגזר כי תיפרדו מהעולם בצורה זו כדי לנסותכם. בודאי ישיב את נשמתכם, יצילכם ממוות בעולם שכולו טוב, ויתן שכר לפעולתכם.

אף אני מקבלת עלי את הדין באהבה. יודעת אני כי הבורא יודע טוב ממני מה טוב עבורכם, ושמחה אני כשם שלא שמחתי מעולם. גאה אני בכם על שעמדתם בניסיון בגבורה ולא יראתם מהייסורים ומהמיתה הקשה. מאושרת אני שייצאתם מהעולם כיהודים נאמנים לה' ולתורתו. אשריכם שזכיתם לאושר, לטוב ולנועם".

לאחר מכן נשאה אם מופלאה זו את תפילתה לפני הבורא שייטול את נפשה ויצרפה אל בניה. תפילתה התקבלה והיא נפטרה באותו רגע.

מרד החשמונאים

פוליפוס המשיך למלא בקפידה את הוראת המלך ולהרוג את כל היהודים הדבקים בדתם. היהודים נאלצו לברוח למקומות שבהם ניתן היה לשמור תורה ומצוות הרחק מעיני הפקוחות של פוליפוס. מתתיהו בן יוחנן כהן גדול ברח להר המודיעית וריכז סביבו את אלו שנמלטו מאימת פוליפוס כדי לקיים את מצוות התורה בסתר. עם מתתיהו ברחו חמשת בניו: יהודה, יוחנן, יונתן, שמעון ואלעזר, כמה מאחיו וקבוצת יהודים יראי ה'.

כאשר נודע למתתיהו על מעשי פוליפוס, על הטבח שטבח ביושבי ירושלים ועל הזוועות שחולל בתוכה, בערה בו חמתו וקנאתו, והוא החליט להרים את נס המרד.

בנו, יהודה המכבי, נקרא כך משום שחרט על דגלו את דברי הפסוק: "מי כמון בא-לים ה'", ראשי תיבות מכבי, כדי להוכיח שאינו משליך את יתרו על כוחו ועל גבורתו, אלא על חסדי הבורא. יהודה גיבור החיל נשלח בידי מתתיהו אל ערי יהודה בסתר כדי לגבש קבוצת בסיס למרד המתפתח.

עבר יהודה מעיר לעיר והכריז: "מי לה' אליו!" ואכן, סביבו התקבצה חבורת חסידים וצדיקים שנמלטו מירושלים ובאו אל הר המודיעית, אל מתתיהו, נכונים להישמע להוראותיו ולצאת למרד בראשותו.

מתתיהו קידם את פניהם לשלום ואמר: "אמנם מעטים אנו כנגד צבאות יון העצומים, וסיכוינו לצאת בשדה הקרב כשידינו על

העליונה וללא פגע נמוכים למדי, אולם עלינו לעשות את שלנו - לנקות את ידינו ולומר כי נלחמנו למען הדת והתורה הקדושה".

אחד מהמתיוונים סיפר לפוליפוס על המרד המתארגן: "מתתיהו פיתה קבוצה גדולה מבני יהודה להלחם נגדך ונגד מלכות יון. עתה הם עסוקים בהתארגנות למלחמה בהרי המודיעית".

כשהגיע פוליפוס לרגלי הר המודיעית, הבחין במתתיהו חגור בכלי מלחמה מוכן לקרב. באותה עת היו עם מתתיהו בניו ואחיו, ומעט חסידים יראי ה'. מרבית אנשיו לא היו עימו, מאחר שהם יצאו להביא את בני ביתם להר המודיעית ועדיין לא שבו.

פוליפוס שלח את אחד משריו לקרוא אל מתתיהו בלשון חנופה ובדברי שלום: "הרי איש נכבד אתה, חכם ובר דעת. עשה את מצוות מלכנו אנטיוכוס, השתחוה לצלם וכך תחיה. אם לא תעשה כן, נאלץ להרגך".

ענה לו מתתיהו: "אני אקיים את מצוות אלוקי, ואתה את מצוות מלך. אני אדבק בדתי כאשר ציוויו האלוקים, ואתה תהרגני כאשר הורה לך מלך אנטיוכוס".

פוליפוס הזועם לא השיב מאומה והחל לחבל תחבולות כדי ללכוד את מתתיהו ולהרגו.

המרד יוצא לדרך

לפתע קם אחד המתיוונים וקרא: "מתתיהו ממרה את דבר המלך והינך מחריש? מדוע לא תתנקם בו ותהרגנו מיד?" המתיוון שלף את חרבו, התיז את ראשו של אחד החזירים וניגש למזבח כדי להעלות עליו את הבהמה.

מתתיהו הבחין במעשה הנורא, קנאתו בערה בו והוא החליט לנקום את נקמת האלוקים. הוא ירד בריצה אל מחנה היוונים כשחרבו שלופה בידו, וערף את ראשו של המתיוון השפל. ראשו נפל על הארץ, גופו נפל על המזבח והוא נשרף עם הבהמה הטמאה הנשרפת עליו כקרבן. מכאן כבר לא נותרה דרך חזרה והמרד פרץ. מתתיהו אסף את בניו ואת מחנהו, הם רדפו אחר המתיוונים והכו בהם מכה גדולה.

ההכנות לקרב

המערכה הראשונה הוכתרה בהצלחה. עתה פנה מתתיהו לחזק את לב בניו לקראת המערכות הצפויות להם, שכן ברור היה שאנטיוכוס לא יעבור בשתיקה על המרד.

מתתיהו קרא לחמשת בניו ואמר להם: "צפויים אתם לעמוד בפני מלחמות חזקות כנגד המבקשים להעביר את עם ישראל על דתו. מצווה אני עליכם לקנאות את קנאת ה' ובית מקדשו. אל תיראו ואל תערצו מפניהם. הם באים בכוח בשר ודם, בכח העתיד לכלות ולעבור מן העולם, ואילו אתם בוטחים בכוחו של אלוקי האמת שאין לו קץ ותכלית.

הם באים בגדודים רבים ובוטחים ברוב צבאם, ואילו אתם בוטחים בבורא שאין מעצור ליכולתו להושיע ברב או במעט. קנאו את קנאת ה' אלוקיכם כפי שעשו אבותיכם, ויתן הבורא פחדכם ומוראכם על אויבכם".

בטרם צאתם לקרב, קרא מתתיהו לשמעון בכורו ומינהו למנהיגם הרוחני של העם, ואת יהודה מינה למשוח מלחמה ולשר צבא.

יהודה לבש שריון קשקשים וכלי מלחמה, אסף את אחיו ואת הנאמנים לה' והם יצאו להלחם בערלים החונים למרגלות ההר. באותו יום הכה יהודה לבדו שמונת אלפים ומאתיים מגיבורי יון וכילה את כל המתיוונים שהצטרפו אל מחנה היוונים.

זימן להם צבאים, איילים ועופות טהורים, שנכנסו אל בתי היהודים והמתינו שישחטו אותם ויאכלו את בשרם.

טהרת עם ישראל

היוונים החליטו להחריק את הגזירות והודיעו כי מעתה ואילך הטבילה במקווה אסורה.

משפחות רבות התפרקו. הם עשו הכול ובלבד שלא לפגוע בטהרת ישראל. כשראה הבורא את מסירותם, עשה להם נס, ובתוך הבתים נבקע מעיין שיכלו לטבול בו באין רואים.

כשהבינו היוונים שלא יועילו גזירותיהם, וישראל מוצאים דרכים להתחמק מהן, החליטו ללמד את היהודים לקח. הם גזרו שכל כלה הנכנסת לחופה, עליה לבוא לפני כן אל ההגמון המקומי, ורק לאחר מכן תוכל להינשא לבעלה.

לנוכח הגזירה, נמנע העם לארס את בנותיהם.

עצתו של בן בליעל

באותה תקופה התגורר בירושלים יהודי משומד בשם תתני בן פחת, שהצטרף אל היוונים והרבה לסייע ולייעץ להם כיצד יוכלו לפגוע בעם ישראל.

תתני הסביר ליוונים שכל זמן שישראל עובדים לאלוקיהם בבית מקדשם, איש לא יוכל לעמוד נגדם, ולכן יש למנוע מהם את העבודה בבית המקדש. עצתו התקבלה, והיוונים ביטלו את הקרבת הקרבנות ומנעו מישראל להעלות תמידים כסדרם.

עוד הציע תתני לאסור על ישראל לכתוב כתובה לנשותיהם. הוא ידע שאשה שאינה מחזיקה כתובה, אינה יכולה לגור עם בעלה. היוונים קיבלו את עצתו וציוו: "כל הכותב כתובה לאשתו, תקצצנה אצבעותיו".

הוא אף יעץ ליוונים לאסור על ישראל להדליק את המנורה בבית המקדש, כיוון שכל זמן שהם עושים זאת, אף אומה אינה יכולה להם.

ואמנם, אסרו היוונים על ישראל להדליק את המנורה וטימאו את השמנים הטהורים המיועדים להדלקת הנרות במנורה. כך נמנעה מישראל האפשרות להדליק את המנורה.

מעשה יהודית

בירושלים היתה נערה יהודיה בשם יהודית. היא היתה בתו של יוחנן כהן גדול ונכדתו של מתתיהו. יהודית ראתה את המצב הקשה ואת הגזירות הנוראות שחידשו היוונים מדי יום ביומו והחליטה להביא לסיום את עריצותם של היוונים.

יהודית החליטה לצאת אל מחנה היוונים, ליצור קשר עם המצביא היווני, וכשתהיה קרובה אליו, להרוג אותו ולהביא תשועה לישראל.

כשהגיעה יהודית למחנה היוונים, הביאו אותה אנשיו של המצביא לפני אדונם. הלה התפעל ממראה החיצוני ומיהר להציע לה להינשא לו.

יהודית לא סירבה להצעה, אולם הסבירה ואמרה: "בטרם תישא אותי לאשה, עלי לרחוץ ולהטהר, אולם אוכל לעשות זאת רק בערב. לכן, אבקש שתורה לחייליך שיניחו לי לצאת אל המעיין הערב. וכשאשוב, נוכל לחגוג יחדיו".

למרבת ההפתעה, מצאו חן דבריה של יהודית בעיני המצביא. הוא הורה לחייליו להניח לנערה לצאת ולבוא במחנה כרצונה, וביקש שיניחוהו ביחידות עד הערב עם הנערה כדי לחגוג עמה את נישואיהם.

"אם לא נגיב בחומרה על מעשה זה, עלולים היהודים להתחזק ולצאת למלחמה נגדנו. עלינו לעלות שנית על ירושלים, להעביר את היהודים על דתם, לבטל מהם את השבת, למנוע מהם לחוג את ראשי החדשים ולא לאפשר להם למול את בניהם", סיים אנטיוכוס ומיהר לשלוח את בגריס בראש מחנה ענק אל ירושלים.

כשהגיע בגריס לירושלים, ביצע הרג המוני ביושבי העיר ואסר לקיים את שלושת המצוות: שבת, ראש חודש וברית מילה. עונשו של הממרה את פי המלך - מוות.

בגריס היה חסר רחמים. כשנודע לו על יהודים שקיימו מצוות, מיצה עמם את הדין במלוא חומרנו. כשנתפס אדם שמל את בנו, תלו אותו ואת אשתו על עץ לעיני בנם.

מסירות נפש על שמירת שבת

גם על שאר המצוות שניסה אנטיוכוס לאבד מהם, מסרו היהודים את נפשם.

קבוצת יהודים ברחה למערות מחוץ לעיר כדי לשמור את השבת, הרחק מהחיילים היוונים. אולם יהודים בוגדים הלשינו על מקום מסתורם.

שלח בגריס פלוגת חיילים אל ההרים, ואלה איתרו את מיקומה של המערה וקראו אל היהודים הנצורים בתוכה: "אנו מעניקים לכם הזדמנות אחרונה לצאת מהמערה ולנטוש את דתכם".

אולם היהודים שבמערה הוכיחו את עוז רוחם ואמונתם ואמרו: "אלוקים ציוונו: 'ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות'. אנו מעדיפים למות מלחלל את יום השבת".

החיילים הבינו שלא יוכלו לעזוב רוחם של היהודים והחליטו להרגם במיתה קשה ואכזרית: הם אספו עצים לחים היוצרים עשן רב, הציתו בהם אש בפתח המערה, וכך מתו יושביה, אלף איש ואישה, במיתה חנק על קידוש ה'.

גזירות היוונים

חיילי יוון גזרו גזירות קשות נוספות כדי לפגוע בחיי הרוח של היהודים.

כשלב ראשון, אסרו על ישראל ללמוד תורה. בשבעה עשר בתמוז שרפו היוונים את התורה, ומאותה העת נאסר על היהודים להחזיק בביתם ספרי קודש. כדי למנוע מהם לעסוק בתורה ולקיים את מצוותיה בסתר, אסרו עליהם היוונים לנעול את בתיהם, וכך יכלו שליחי המלך להיכנס ולצאת בבתיהם כרצונם.

היהודים עקרו את דלתות הבית ממקומן. כך יכלו להבחין באויב המתקרב ולהמשיך לשמור את מצוות הדת בסתר במסירות נפש, מתוך הקרבת פרטיותם.

כתבו על קרן השור

היוונים חייבו את בעלי היהודים של כל שור או שה לחקוק על קרניו את המשפט: "אין לי חלק באלוקי ישראל". הם קיוו שכך יעלה בידם לקעקע את יסודות אמונתם של היהודים, או לחילופין למנוע מהם להשתמש במוצרי בשר וחלב ולחרוש את שדותיהם, אם יחליטו למכור את בהמותיהם.

ישראל לא נכנעו ולא הסכימו לחקוק את המשפט הנורא על קרני הבהמות. הם העדיפו למוכרן, ואת דרכם עשו ברגל ונמנעו מאכילת מוצרי בשר וחלב.

מאחר שהוכיחו היהודים את נאמנותם לבורא וקידשו את שמו, עשה עמם הבורא חסד וזימן להם את מזונם בדרך ניסית. הוא

גרם השחין בבשרו לריח נורא, ועבדיו לא יכלו להריחו. השליכוהו ארצה וברחו.

עתה הכיר אנטיוכוס בגבורתו של הבורא והבין שמידו ספג את החולי ואת התבוסות הקשות. הוא החליט לשוב בתשובה, אולם תשובתו לא התקבלה, מאחר שלא היתה בלב שלם.

מחלתו החמירה. מבשרו נשרו חתיכות חתיכות, עד שכמעט לא נותר בשר על עצמותיו, והוא מצא את מותו בביזיון הרחק ממולדתו.

תקופת אנטיוכוס השני באה לסיומה. אחריו הומלך בנו, אאופטר, שנקרא אנטיוכוס על שם אביו.

אנטיוכוס השלישי היה מלך חזק וכבש בכח הזרוע את כל מדינות העולם. את ארמונות המלכים החריב, את אנשי המלוכה והשרים אסר, את היכלי אליהם שרף והותיר רק את אלוהיו, 'דגון'.

על חוף הים בארצו, בנה עיר גדולה לכבודו שנקראה על שמו: 'אנטיוכיה'. עיר זו היתה עיר הבירה של יון.

בשנת עשרים ושלוש למלכותו החליט אנטיוכוס לעלות למלחמה על ירושלים. הוא החליט לשלוח את ניקנור, המשנה למלך, לירושלים, בראש חיל גדול ועצום מאד.

ניקנור יצא לירושלים, כבשה והרג בה הרג רב. השתלט על בית המקדש, חיללו ובנה בו במה לאלוהיו. שחט על גבה חזיר והביא את דמו אל עזרת הכהנים.

שלל המקדש

ניקנור רצה לשדוד את אוצרות בית המקדש, אולם קינן בו פחד, לכן החליט לנקוט תחבולה. הוא הודיע שהיהודי הראשון שיכנס אל הקודש, יוכל ליטול עימו את החפץ שיוציא מההיכל.

יהודי אחד בשם יוסף משיתא נענה להצעה. הוא נכנס אל ההיכל והוציא ממנו את המנורה הטהורה. אולם ניקנור לא עמד בהבטחתו. "מנורה נפלאה כזו, אינה ראויה לאדם מהשורה, אלא להיכלי מלכים. לא אוכל להותירה ברשותך", אמר ליוסף הנדהם והציע לו להיכנס שנית כדי לבחור לעצמו כלי שיתאים למעמדו.

הפעם, סירב יוסף משיתא והוא הכריז בקול רם: "לא די שהכעסתי את אלוקי פעם אחת, האם אכעיסנו פעם שנייה?"

ניקנור לא ויתר והחליט להכריח את היהודי להכנס שנית אל ההיכל.

בתחילה ניסה לדבר על ליבו בטובות. הוא הציע לו את המיסים של תושבי ירושלים למשך שלוש שנים, כסף שהיה מעשיר אותו ואת זרעו למשך כל ימי חייהם, אולם יוסף סירב.

כשהבין ניקנור שלא יוכל לשכנע את יוסף בטובות, ציווה להכניס את יוסף לתוך מכשיר המשמש לדישת התבואה, הבנוי משני קרשים בעלי בליטות מחודדות, ולסובב את הקרשים כשהבליטות קורעות את גופו לגזרים.

יוסף נאנק בייסוריו וזעק ממעמקי ליבו: "אוי לי שהכעסתי את בורא, אוי לי שהכעסתי את בורא", עד אשר יצאה נשמתו בקדושה מתוך ייסורים.

ניקנור לא התפעל ממסירות נפשו של יוסף והחליט לשלול את שלל המקדש. הוא הבין שאיש לא יעשה זאת במקומו והחליט להיכנס אל הקודש וליטול את כל הזהב שבו.

הוא נכנס אל בית המקדש, נטל את מזבח הזהב, את השולחן, את המנורה, את כלי השרת ואת אוצרות הבית ושיגרם לאנטיוכוס.

קנאותו של יוחנן כהן גדול

באותם ימים כיהן יוחנן, בנו של מתתיהו, ככהן גדול. כשנודע לו על חילול הקודש, בערה בו חמתו להשחית והוא חיבל תחבולות כדי לנקום את נקמת הקודש שחולל.

הוא הכין חרב קטנה שניתן להסתירה בקלות מתחת לבגדיו וניגש אל שער בית המקדש, מקום מושבו של ניקנור. הוא הזדהה כיוחנן, הכהן הגדול, וביקש מהשומרים רשות לשוחח עם ניקנור.

כשנעמד יוחנן לפני ניקנור, אמר לו ניקנור: "הנכונה השמועה כי אתה הוא מראשי המורדים במלך, וכי אינך ממלא את הוראותיו, ואף מורה לאחרים שלא להישמע לה? נמצאים עימי חיילים רבים, ואם אחפוץ, יכול אני להרגך ולשרוף את שאר עמך באש".

השיב לו יוחנן: "מוכן אני לעשות ככל אשר תצווה עלי".

ניקנור מיהר להציע: "אם כוונתך לקבל את עול מלכותו של המלך, עליך ליטול חזיר זה ולשחטו על הבימה המוצבת בחצר הקודש. אם תעשה כך ותוכיח את נאמנותך, מתחייב אני שלא יאונה לך כל רע, ואף אכבדך כבוד רב כאחד מאוהבי המלך".

סופו של ניקנור

יוחנן לא חשב להיענות לבקשת ניקנור כלל וכלל, והוא נימק את סירובו באוזניו בלחש: "אילו היה הדבר בידי, הייתי מעלה את החזיר לקרבן, אולם אם ישמעו היהודים על המעשה שעשיתי, ירצו להמיתני. על כן, אבקש שתוציא כל איש מלפניך, ולאחר מכן אעשה כל שתבקש ממני".

מיד הורה ניקנור להוציא כל איש מעליו, והוא נותר לבדו עם יוחנן הכהן הגדול. יוחנן נשא עיניו לשמים והתפלל:

"אלוקי ואלוקי אבותי, אברהם יצחק ויעקב, יודעים אנו, שאלוהי העמים אינם יכולים להציל את עובדיהם, אולם אתה יכול להצילני. אם יהרגני רשע זה, הוא ייחס זאת לכוחו של אלוקיו, 'דגון'. הוא יודה לו על שמסר בידו את חכם היהודים, ועל ידי כך יוצר חילול ה'. מתחנן אני לפניך שתמסור רשע זה בידי ותכניענו בפני".

כשסיים יוחנן את תפילתו, פסע לעבר ניקנור, שלף את חרבו ונעצה בליבו של ניקנור. את גופת הצורר המגואלת בדם השליך בעזרה ונשא תפילה קצרה לאלוקים:

"אלוקי, אל תשא עלי חטא שהרגתי רשע זה בקודש וטימאתי בכך את כבוד המקום. עשיתי זאת לכבודך כדי להציל את בניך משמד. מתחנן אני לפניך, שכשם שסייעתני להכניע רשע זה, כך תסייעני להכניע את צבאו בפני ולהביא תשועה לעם ישראל".

תפילתו של יוחנן התקבלה. כשיצא מהעזרה, תקע בשופר ויצא למלחמה. איש אחד ויחיד יצא לקרב כנגד כל צבא ניקנור שנותר כצאן ללא רועה לאחר שנהרג מצביאו. באורח נס, עלה בידו של יוחנן לגבור על החיל לבדו והוא הרג באותו יום למעלה משבעים ושניים אלף חיילים. זאת מלבד חיילים רבים שנהרגו איש בחרב אחיו, מרחב המהומה והבהלה שהשתררה במחנה היוונים.

החשמונאים ערפו את ראשו של ניקנור, קצצו את בהונות ידיו ורגליו, תלאוהו מול שער משערי ירושלים וכתבו מתחת לגופתו: "כך יעשה לפה אשר דיבר בגאווה ולידיים שהורמו על ירושלים". מאותו יום נקרא שער זה 'שער ניקנור'.

גזירות היוונים והמרד

כשנודע לאנטיוכוס על מותו של ניקנור ועל מפלת צבאו, הוא תבע נקמה. הוא קרא למשנהו, בגריס, וסיפר לו את הבשורה שהגיעה מארץ ישראל.

בכל לילה, לאחר שמילאו את בזיכי המנורה בשמן הטהור, גילו שבפך לא חסר מאומה.

באורח נס הספיק השמן שבפך להדלקת נרות במשך שמונה ימים, עד שחזרו השלוחים מתקוע והשמן הטהור בידם.

החכמים תיקנו את חג החנוכה ליום טוב בהלל ובהודאה, כששמונת ימים אלו נקבעים לשמח וללהודות לה' לדורות, לזכר הניסים הגדולים שנעשו לבני ישראל במלחמותיהם.

כן תיקנו להדליק בכל יום נר לזכר הנס שנעשה לאבותינו במקדש.

ניסים אשר לא ניתנו להכתב

למחרת הדלקת המנורה ביקשו בני ישראל להעלות קרבן תמיד של שחר על המזבח. אולם האש שעל גבי המזבח צריכה לרדת מהשמים ולשרות על המזבח באורח קבע.

החשמונאים והכהנים שחטו את קרבן התמיד והעלוהו על גבי המזבח, העצים היו ערוכים, אולם האש לא ירדה מהשמים.

לאחר שכולם קראו והתחננו לבורא העולם שישרה את שכינתו בבית שטוהר מטומאת יוון, נענתה התפילה. אש בקעה מאבני המזבח ובערה ברציפות מאתיים ושש שנים, עד לחורבן בית המקדש השני.

החשמונאים הודו לבורא והעלו לפניו עולות נדבה וקרבנות תודה על תשועתם הניסית. חנוכת המקדש והמזבח הושלמה.

מלכות בית חשמונאי

אחת הפעולות הראשונות שפעלו החשמונאים היתה לבצר את חומות ירושלים שהובקעו בידי בגריס הרשע. בז' באייר החלו החשמונאים בבנין חומת ירושלים.

בני מתתיהו יצאו לשתי מלחמות נוספות כדי לאפשר לעם ישראל חיים תקינים ושלווים.

המלחמה הראשונה היתה נגד בני רומי בעיר קיסרי, שהציקו לבני יהודה. החשמונאים ניצחו את קיסרי וכבשוהו. יום זה, יום ארבעה עשר בסיון, נקבע ליום טוב לדורות.

למחרת, הם יצאו למלחמה נוספת, כנגד אנשי בית שאן והבקעה, שהרבו להצר לעם ישראל. המלחמה הסתיימה בנצחונם של החשמונאים, ולזכר כך נקבע יום טוב נוסף ביום חמשה עשר בסיון, להודות לבורא העולם על חסדיו אשר לא תמו.

מלכות החשמונאים וסופה

לאחר ששררה שלווה בעם ישראל הודות לחשמונאים, הם התפנו לבסס ולייסד את שושלת מלכות בית חשמונאי. בזה אחר זה תפסו כל בניו ובני בניו של מתתיהו את כס המלכות, במשך מאה ושלוש שנים, עד שקם הורדוס, מעבדי בית חשמונאי והרג את אנטיגנוס, המלך האחרון לבית חשמונאי. הוא יסד את מלכות בית הורדוס שהתקיימה במשך מאה ושלוש שנים, עד לחורבן בית המקדש השני.

ת.ו.ש.ל.ב.ע.

המצביא ביקש מיהודית שתשתה עמו ותשקה אותו מהינות שבאהלו. יהודית נענתה בשמחה, אולם קודם לכן ערבה במשקאותיו סמי שינה שהביאה עמה באמתחתה. לא חלפה שעה ארוכה והמצביא נרדם.

בדיוק לרגע זה המתינה יהודית. היא ניגשה אל הרשע השוכב על מיטתו, שלפה את חרבו מנדנה וזכתה את ראשו מעליו. לאחר מכן, צררה את ראשו בסדין, הניחה אותו באמתחתה ושבה אל בני עמה. יהודית יצאה מהמחנה בלי כל עיכוב, שכן איש מהחיילים לא העז לעכבה, וכך התאפשר לה לעשות את דרכה בבטחה.

כשהגיעה לאחיה שלחה לספר ליהודה דודה את שאירע עמה, כשהיא שולחת את ראשו של העריץ כהוכחה לדבריה.

כשהתברר לחשמונאים שאכן נהרג מיהו ויצאו לקרב כנגד המחנה היווני, שגילה שהוא נותר ללא מנהיג. גבורתם של היוונים הפכה למנוסה מפני האחים בני מתתיהו, ואלה מיגרום כמעט לחלוטין והבריחו את הנותרים אל מחוץ לגבולות ארץ הקודש.

בעקבות הריגתו של המצביא, נמלט בגריס מירושלים אל אנטיוכוס, כשעמו קבוצת פליטי חרב שהצליחו להמלט מחרבם הנוקמת של בני מתתיהו.

הוא סיפר לאנטיוכוס על הגזירות שהטיל על יושבי ירושלים, על מסירות נפשם של היהודים ועל המרד הגדול שפרץ על ידי חמשת בני מתתיהו.

"כל עם שינסה להלחם בהם, לא יוכל לעמוד מול כוחם של חמשת בני מתתיהו. אם רצונך להכניע את ירושלים, עליך לגייס את כל הכוחות שבעולם ואת כל חיילי האומות. עליך לצוות על גיוס כללי של כל החיילים בכל מדינות מלכותך, ורק כך לא יוכלו היהודים לעמוד נגדך ויבהלו מפניך". עצתו של בגריס התקבלה על דעתו של אנטיוכוס.

הקרב המכריע

אנטיוכוס הורה לערוך גיוס המוני בכל מדינות מלכותו. הוא דרש מכל האומות להעמיד לרשותו את כל צבאותיהן ואת פילי המלחמה שברשותן. כך הצליח אנטיוכוס לגייס צבא כביר שנשלח לירושלים ובראשו בגריס.

בגריס עלה על ירושלים כשעמו המון רב - תשע מאות אלף פרשים קשתים, תשע מאות אלף רוכבי פילים לבושי שריון, ועמם שולפי חרב רבים.

בגריס הסתער על ירושלים במלוא העוצמה. הוא בקע את חומת ירושלים, פרץ את חומת העזרה כדי לאפשר לחילותיו להיכנס וסכר את הנהר המספק מים לירושלים כדי להכניע את יושביה.

"הפעם לא יוכלו בני מתתיהו לעמוד כנגד צבא אדיר כצבאי", הרהר בגריס, והוא העז פניו והתריס כלפי בני ישראל:

"כיצד חושבים אתם שאלוקיכם יוכל להושיעכם? כיצד הוא יוכל לעמוד נגד צבא כזה? אם תאמרו שיבוא מבול ויכחיד את חיילי, טעות בידיכם. הרי כבר נשבע אלוהיכם לא להביא עוד מבול על הארץ".

"אם תאמרו שאלוקיכם ישלח בנו אריות, דובים ונמרים, הפילים יגנו עלינו, שהרי הם חזקים מכל החיות שבעולם. אם תאמרו שהוא ישלח את גבריאלי מלאכו לשרוף את הצבא באש, אנו נסוך את עצמנו בדם חזיר, וכך לא יוכל המלאך להתקרב אלינו ולפגוע בנו", התרברב בגריס.

ואכן, עמד הבורא לימין בניו ושלח להם תשועה מעל לדרך הטבע. כל גיבורי העמים נמסרו בידיהם, ומכל הצבא האדיר לא נותר שריד ופליט.

על שמחת הניצחון העיב אסון נוסף שפקד את משפחת מתתיהו. אלעזר הגיבור נפל בקרב. הוא חדר לתוך מחנה יון והשמיד את פילי המלחמה, אולם שם מצא את מותו.

למרות האבדה הכבדה, שררה השמחה במחנה ישראל. עול מלכות יון סר מעל יושבי ארץ הקודש, וצבאה האדיר הושמד באופן מוחלט.

כשנודע לאנטיוכוס על המפלה הנוראה שספג צבאו האדיר, השליך את עצמו אל הים. הוא העדיף למות, על פני חיים מלאי בזיונות והשפלות.

כך הגיע קץ מלכות יון. בורא העולם הוכיח לעין כל שהוא יעמוד תמיד לימין מבקשיו. הכול נוכחו לראות כיצד מסר גיבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים, טמאים ביד טהורים, זדים ביד עוסקי תורתו, ועשה נס ופלא לאוהביו ולשומרי מצוותיו.

חונת המקדש

כשהסתיימה המלחמה, פנו החשמונאים לטהר את ירושלים מעבודה זרה.

כשהגיעו אל בית המקדש, היה המראה שנגלה לעיניהם כואב ביותר. מזבח הזהב, המנורה ושאר כלי השרת נבזזו על ידי ניקנור. מזבח העולה חולל - היוונים הקריבו עליו קרבנות לאילייהם. פרצות נפרצו בחומת העזרה וההזנחה ניכרה בכל פינה.

אולם הדבר לא ריפה את ידיהם של החשמונאים. היה עליהם לסלק את גופות היוונים שהיו פזורות בחצרות המקדש ובעזרות, לסלק את מזבח האליל, את הבמה שבנה ניקנור ועליה הקריב חזיר לעבודה זרה, ולשפץ את חומת העזרה.

לאחר שנוף המזבח, בנו החשמונאים והכהנים מזבח חדש וכלי שרת שיוכלו לעבוד בהם. הם בנו גם את השולחן וכליו ואת מזבח הקטורת, והציבם במקומותיהם.

כעת היה עליהם להכין מנורה חדשה. אולם לא היה זהב בכמות כה גדולה שתספיק להכנת המנורה. לכן החליטו החשמונאים לעשות את המנורה מברזל מחופה בעץ. לאחר מכן הוחלפה מנורת הברזל במנורת כסף, ואחר כך במנורת זהב טהור.

שמונה ימים נמשכו ההכנות, ובכ"ה בכסלו, ביום שבו הסתיימה מלאכת המשכן במדבר סיני, הושלמה גם מלאכת שיקום בית המקדש. עתה הגיע הזמן לחנוך את הבית ואת כליו ולהדליק את הנרות.

היוונים טימאו את כל השמנים שבבית המקדש, ולא ניתן היה למצוא ולו פך אחד של שמן טהור.

את שמן הזית הזך להדלקת המנורה היו מביאים מהעיר 'תקוע', מהלך ארבעה ימים מירושלים.

לפתע הבחינו הכהנים בפך שמן שהיה חבוי מתחת המזבח, חתום בטבעת יהודיע הכהן הגדול. החותמת העידה בבירור על טהרת השמן שבפך.

נס פך השמן

אולם, לאכזבתם התברר, שכמות השמן בפך מספיקה להדלקת המנורה למשך יום אחד בלבד.

הכהנים סמכו על הבורא וניגשו לקיים בשמחה את מצוות הדלקת הנרות ביום הראשון.